

סדר מצוה יומית מצות המלך

הנקרא סמ"ה - והוא סדר מצות היום
מיוסד ללמוד מצוה אחת בכל יום
מתקנה חד מבעלי התוספות
רבינו יצחק מקורביל בעל הסמ"ק ז"ל

סדר הלימוד לחודש
תשרי תשפ"ז

מאת כ"ק מרן אדמו"ר
הגה"ק בעל משנה הלכות
מאוונגוואר זצוקללה"ה

תפלה קצרה לפני לימוד המצוות

מאת כ"ק מרן אדמו"ר זצוקלה"ה

רבוֹן העוֹלָמִים מֶלֶךְ עֶלְיוֹן אֲדוֹן הַכֹּל אֵב
תַּרְחֻמִּים וְהַסְלִיחוֹת מוֹרִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה'
אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּקִדָּה וְהַשְׁתַּחֲוִיָּה עַל
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְהַבְדַּלְתָּנוּ מִן
הַתּוֹעִים וְקִרְבָּתָנוּ לַעֲבוּדְךָ וְנָתַתָּ לָנוּ תוֹרַת
אֱמֶת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְחַי עוֹלָם נִמְעַת
בְּתוֹכָנוּ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קְרֵאתָ:

אֲנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים פָּתַח לָבֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ
וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּךְ נִפְשָׁנוּ וּמִבְּנֵיךָ
תְּבַיְנֵנוּ לְהַבִּין וְלַהֲשִׁיב לְשִׁמְעַת לְלִמּוּד וּלְלִמּוּד
לְשִׁמּוּר וְלַעֲשׂוֹת וְלִקְוֶה אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד
תוֹרָתְךָ וּמִצְוֹתֶיךָ בְּאַהֲבָה לְכוֹן לְאַמְתָּה וְלַהֲבִין
עִמָּךְ סוּדוֹתֶיךָ, וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל שְׂגִיאוֹהָ וּטְעוּת,
וְתִשֵּׁם בְּלָבָנוּ אֶהְיֶיךָ וְיִרְאַתְךָ כֹּל יְמֵי חַיֵּינוּ וְכוּף
אֶת יִצְרָנוּ לְהִשְׁתַּעֲבֵד לָךְ וְתַתְּנֵנוּ לְחֵן לְחֶסֶד
וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵנוּ, וְשִׁירָאוּ
מֵעֲלֻתֵינוּ וְלֹא חֲסָרוֹנוֹתֵינוּ, וְכֵן אֲנַחְנוּ מֵהֶם,
וְתִגְבִּיָּה קִרְנָנוּ לְמַעַלָּה, וְתַצִּילֵנוּ מִכָּפַר כָּל אוֹיֵב,
וְכָל חַוְשָׁבִים עָלֵינוּ רָעָה מִהֲרָה הַפֵּר עֲצָתָם
וְקַלְקַל מַחֲשַׁבְתָּם וַעֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמוֹכָה אוֹת:

וְהִרְנֵי בּוֹלֵל עֲצָמֵי בָשֶׁם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּלִמּוּד
הַמִּצְוֹת וְהַלְבוּתֵיהֶם שְׂאֵנִי לִמּוּד הַיּוֹם
וּבְכָל יוֹם, וְלֵאמֹר כָּל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל הַקְדוּשִׁים
וְלַהֲבִיל בָּהֶם בְּכָל וּפְרָט, וְיֵהָא לִמּוּד זֶה עוֹלָה
לְפָנֶיךָ אֲבִינוּ מִלָּבָנוּ כְּאֵלּוּ קִימַתִּי כָּל מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ
חֻקֵּי וּמִשְׁפָּטֵי וְגִזְרוֹתֵינוּ וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׂפָתֵינוּ,
וְזִכּוֹת מוֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה עֶבֶד נֶאֱמָן אֲשֶׁר עַל יָדוֹ
נָתַתָּ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת יַעֲמֹד לָנוּ וְלְכָל יִשְׂרָאֵל וְנִהְיָה
אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵי אֲבֹתֵינוּ וְצִאֲצֵאֵי עַמְּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלָבָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלִזְמִיד תוֹרָתְךָ
לְשִׁמָּה, וְתִמְהַר וְתַחֲיֵשׁ לְגִאֲלָנוּ עַל יְדֵי מוֹשִׁיחַ
צִדְקָנוּ וְתִבְנֶה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְשֵׁם נִעֲבָדְךָ בִּירָאָה
כִּימֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְּמוֹת:

(אֲחֵר הַלִּמּוּד יֵאמַר גַּם בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאֵנוּ לְבָבוֹד וְכו').

מצות המלך

משנה הלכות

בהוצאת מכון

"משנה הלכות גדולות"

להוצאת ספרי

כ"ק מרן אדמו"ר הגדול זצוקלה"ה

בנשיאות כ"ק מרן האדמו"רים שליט"א

כל הזכויות שמורות

קרית אונוואר, רמת

ת.ד. 23451

ירושלים - 9123401

02-5869097

1578 53rd Street

Brooklyn, N.Y. 11219

U.S.A.

(718) 851-0806

הוצאה לאור:

02-5869097

דבר המערכת

ברוב חסדים ובשבח ובהודי' להשי"ת שזכינו ויצא לאור מהדורה חדשה ומאירת עינים לספר המצוות מהגה"ק רבינו בעל משנה הלכות מאונגוואר זצוקללה"ה, ה"ה ספר מצות המלך עם פירוש משנה הלכות.

והנה זכו אלפי מאחב"י ללמוד וללמד ולסיים (כמה פעמים) את תרי"ג מצוות ע"פ הסדר בספר מצות המלך, והעידו על עצמם לומדים רבים שכאשר השקיעו כמה דקות ביום ללמוד את ה'מצוה היומית', אותו היום היה נשגב מאד הן מבחינה רוחנית והן מבחינה גשמית.

ב"ה כבר יצא לאור קונטרס חודשי הזו מהמהדורה החדשה במשך כל מחזור ל"ט ללימוד המצוות, למען זיכוי הרבים להגדיל תורה ולהאדירה, כפי שהותקן והוסכם ע"י גדולי הרבנים והאדמו"רים מדור הקודם - בוני ורועי כלל ישראל אחרי החורבן, כמובא בהסכמת הספר.

ובס"ד עכשיו לרגל התחלת מחזור מ' ללימוד המצוות יש להשיג את הספר כולו 'מצות המלך' מהדורה חדשה בחניות הספרים או ע"י המכון.

בברכת התורה

מכון משנה הלכות

חודש תשרי נתנדב ע"י

הרה"ח ר' יחיאל הכהן גראס שליט"א

לזכר נשמת

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

רבינו מנשה בן הגה"ק ר' אליעזר זאב ז"ע

יומדה"ל כ"ט אלול תשע"א

לשמוע שיעור יומי בסדר המצוות

קול אונגוואר:

605-477-4427, 3, 1

מפעל מצוה יומית

(347) 560-3282

לאזט א מעסעדש אדער שיקט א טעקסט

MitzvaYomis@gmail.com

קריאת גדולי וצדיקי הדור זצוק"ל להצטרף ללימוד ה'מצוה היומית' התפרסם לקראת הופעת 'מצות המלך' - מהדורת תשכ"ג

רצוי עד כמה שאפשר שכל אחד מישראל ישתתף ללמוד את המצוה בציבור כפי שהודע בלוח "מצוה יומית" וגדולה מצוה דרבים. ובזכות לימוד וקיום המצוות נזכה לגאולה שלימה במהרה, בברכת כתיבה וחתימה טובה לכל ישראל.

אברהם יפהן

ר"מ בית יוסף נאוואהרדק (זצוק"ל)

אברהם יהושע העשל

כ"ק אדמו"ר מקאפישניץ (זצוק"ל)

אברהם קלמנוביץ

ראש ישיבת מיר (זצוק"ל)

אהרן קאטלר

ראש ישיבת בית מדרש גבוה לעקוואד (זצוק"ל)

אליעזר זוסיא פורטיגאל

כ"ק אדמו"ר מסקולען (זצוק"ל)

גדליה שאר

ר"מ במתיבתא תורה ודעת (זצוק"ל)

יוסף אליהו בר' אליעזר הענקין

מנהל עזרת תורה (זצוק"ל)

יוסף ברויער מפפד"מ

רב ור"מ דקהל עדת ישורון (זצוק"ל)

יוסף גרינוואלד

כ"ק אדמו"ר מפאפא (זצוק"ל)

יעקב יוסף טווערסקי

כ"ק אדמו"ר מסקווירא (זצוק"ל)

יעקב קמינצקי

ר"מ מתיבתא תורה ודעת (זצוק"ל)

יצחק הוטנר

ר"מ מתיבתא חיים בערלין (זצוק"ל)

לוי יצחק גרינוואלד

גאב"ד צעהלים (זצוק"ל)

משה פיינשטיין

ראש ישיבת תפארת ירושלים (זצוק"ל)

מרדכי שלמה פריעדמאן

כ"ק אדמו"ר מבויאן (זצוק"ל)

מרדכי שלום יוסף פריעדמאן

כ"ק אדמו"ר מסדיגורא (זצוק"ל)

שלמה הלברשטאם

כ"ק אדמו"ר מבאבוב (זצוק"ל)

שמואל בלאאמוה"ג מוהרש"ב

גאב"ד מאטרסדארף (זצוק"ל)

נודע כי כ"ק אדמו"ר מגור

ה'לב שמחה' זצוקל"ה

קבע שיעור לימוד יומי בספר 'מצות המלך'.

מנחם מנדל שניאורסאהן

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש (זצוק"ל)

מבוא הספר וקריאות הקודש במלואם נדפסו בסוף חלק ב'.

לוח מצוה יומית – חודש תשרי פ"ז

יום ראשון – שבת שמע"צ: ט"ז תשרי	מצוה נה. לדון בנזקי הבער
יום שני: י"ז תשרי	מצוה נו. לדון בנזקי אש
יום שלישי: י"ח תשרי	מצוה נז. דין שומר חנם
יום רביעי: י"ט תשרי	מצוה נח. דין טוען ונטען
יום חמישי: כ' תשרי	מצוה נט. דין שומר שכר ושוכר
ערב שבת: כ"א תשרי	מצוה ס. דין השואל
שבת קודש: כ"ב תשרי	מצוה סא. דין המפתה
יום ראשון – בראשית: כ"ג תשרי	מצוה סב. לא להחיות מכשפה
יום שני: כ"ד תשרי	מצוה סג. הונאת הגר בדברים
יום שלישי: כ"ה תשרי	מצוה סד. הונאת הגר בממון
יום רביעי: כ"ו תשרי	מצוה סה. עינוי יתום ואלמנה
יום חמישי: כ"ז תשרי	מצוה סו. מצות הלואה לעני
ערב שבת: כ"ח תשרי	מצוה סז. לא לתבוע חובו
שבת קודש: כ"ט תשרי	מצוה סח. לא לשית יד בריבית
יום ראשון – נח: ל' תשרי	מצוה סט. שלא לקלל הדיין

שבת קודש: א' תשרי	מצוה מ. לאו דגזית במזבח
יום ראשון – האזינו: ב' תשרי	מצוה מא. שלא לפסוע עליו
יום שני: ג' תשרי	מצוה מב. דין עבד עברי
יום שלישי: ד' תשרי	מצוה מג. יעוד אמה עבריה
יום רביעי: ה' תשרי	מצוה מד. מצות פדיונה
יום חמישי: ו' תשרי	מצוה מה. הקונה לא ימכרנה
ערב שבת: ז' תשרי	מצוה מו. שאר כסות ועונה
שבת קודש: ח' תשרי	מצוה מז. להרוג המחויב בחנק
יום ראשון – שבוע שחל בו חג: ט' תשרי	מצוה מח. לא להכות אב ואם
יום שני: י' תשרי	מצוה מט. מצות דיני קנסות
יום שלישי: י"א תשרי	מצוה נ. להרוג המחויב בסיף
יום רביעי: י"ב תשרי	מצוה נא. לדון בנזקי בהמה
יום חמישי: י"ג תשרי	מצוה נב. שור הנסקל
ערב שבת: י"ד תשרי	מצוה נג. לדון בנזקי הבור
שבת קודש: ט"ו תשרי	מצוה נד. דין גנב בתשלומים

מצוה מ

שְׁלֹא לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ גִּזִּית (לא תַעֲשֶׂה כ"ו)

הַזֵּהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ מֵאֲבָנִים שֶׁנֶּנֶע בָּהֶם בְּרוֹזל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, כב) 'וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֹתוֹן גִּזִּית'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מֵה שֶׁאֱמָרוּ חֲזוֹ"ל (תנחומא יתרו ז') 'הַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהֶאָרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם וְהַבְּרוֹזֶל לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְאִינוּ בָרִין שְׁיוֹנָף הַמִּקְצֵר עַל הַמֶּאָרִיךְ'. גַּם שְׁלֹא יִהְיֶה כְבוֹד הַמִּזְבֵּחַ שֶׁתִּהְיֶה מִקְצֵת הָאֲבָן בְּנוֹי בְּמִזְבֵּחַ ה' וּמִקְצֵתָהּ מְשֻׁלָּכֶת בְּאַשְׁפֹּתוֹת (עֵיין אֲבָן עוֹרֵא שְׁמוֹת שֵׁם ד"ה כִּי חֲרָבֶךָ)². וּבַמִּדְרָשׁ 'רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זְכַאי אוֹמֵר הָיוּ אוֹמְרִים 'אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת' (דברים כו, ו)

משנה הלבית

חמישה טפחים¹. וכבש היה בנוי לדרומו ארכו ל"ב על רוחב ט"ז, אורו מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח².

בנינו. כיצד בונין אותו מביאין אבנים שלמות גדולות וקטנות מן היס³, ומביא סיד וזפת וקונייא וממחה ושופך לתוך מלבן גדול כמידתו, ובונה ועולה⁴.

אם הונף עליהם ברזל. הניף עליהם ברזל פסלם⁵, ולדעת התוס"י קודם שהוקדשו האבנים אין בהם משום 'לא תניף עליהם ברזל'. בנה אבן או ב' גזוז הן פסולות וכל המזבח כשר, וכן אם נגע ברזל במזבח בנוי

(מ) מקום המזבח. המזבח מקומו מכוון, הוא המקום שהקריב עליו אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המקום אשר נעקד עליו יצחק אבינו עליו השלום⁶, ואין משנין אותו ממקומו לעולם⁷. אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא⁸.

מידותיו. מידת ארכו ורחבו ל"ב אמות על ל"ב אמות ועשר אמות קומתו, שלש אמות מקום המערכה. ונמדד באמות בת ששה טפחים, והיסוד וקרנות באמה בת

(מ) א. הובא ברבינו בחיי שמות שם. ב. הובא בפועל צדק (לבעל הש"ך) לא תעשה כו. ובאלה המצות (חאגיז) מצוה מ. ורבינו בחיי שם. ג. ילקו"ש שמות שו. מכילתא פר' בחודש יא. ספרא קדושים יא. ועיין תנחומא שם. ד. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ב ה"ב. ה. שם ה"א. ו. בר"ר יד, ת. ז. רמב"ם שם ה"ה-ו, וכסף משנה שם. ח. שם ה"ג. ט. תוס' סוכה מט. ד"ה שכל מזבח, ורמב"ם שם פ"א ה"ד. י. רמב"ם שם הט"ז. יא. שם פ"א הט"ו. יב. סוכה שם.

שְׁמִטִּילוֹת שְׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַכִּיָּהֶם שְׁבַשְׁמִים, וּמָה אֲבָנִים שְׁאִינָן רֹאוֹת
וְלֹא שׁוֹמְעוֹת אָמַר הַכְּתוּב 'לֹא תִגִּיף עֲלֵיהֶם בְּרוֹל' (שם, ה), הַמְּטִיל שְׁלוֹם
בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָדָם לְחֶבְרוֹ בֵּין עִיר לְעִיר בֵּין מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה עַל
אֶחָת בָּמָה וּבָמָה שְׁלֹא תִבְיָאֶהוּ פְּרַעֲנוּת', לְכָךְ נֶאֱמַר (תהלים לד, טו) 'בִּקְשׁ
שְׁלוֹם וְרַדְּפֶהוּ".

מידות פרק ג, רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א, ספר המצוות לא תעשה ע"ט, סמ"ג לאוין ר"צ,
יראים שב"ז.

מצוה מא

לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי (לא תַעֲשֶׂה כ"ז)

הַזִּהִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לַעֲלוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּמַדְרָגוֹת, שְׁנֶאֱמַר (שמות
כ, כג) 'לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרוֹתְךָ עָלָיו'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שְׁצִוְתָה הַתּוֹרָה שְׁלֹא יַעֲשֶׂה מַדְרָגוֹת וְלֹא יִפְסִיעַ פְּסִיעָה
גְּסָה בְּמָקוֹם כְּפָרָה בְּדִי לְקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹ קִדְשָׁת וַחֲשִׁיבוֹת הַמָּקוֹם (עין

משנה הלכות

פעמיים בשנה לא ילבינוהו בברזל^{יז}. מפי
השמועה למדו דמזבח אבנים חובה, ואין
עושין אותו מאדמה^{יח}.

מא) החיוב. העולה או יורד מהמזבח או מן
הכבש בפסיעה גסה חייב
מלקות^{יט}.

צורת הכבש. והכבש שעשו למזבח היה
משופע למעלה ולא מדריגות^כ. ארכו
ל"ב אמה ורחבו ט"ז וגבהו תשע אמות פחות
שתות^{כא}.

מקום שנגע נפסל ויטול האבן ויניח אחר
במקומו וכשר^{כב}.

שיעור פגם ושאר פרטים. אבנים שלמות
ולא פגומות. שיעור הפגם באבנים
בכל שהוא^{כג}, ובסיד הפגם טפח לדעת
הרמב"ם^{כד}, ורש"י (חולין יח. ד"ה באבנא)
והיראים כתבו להיפך בסיד כדי שתחגור
בציפורן כל שהוא, ובאבנים טפח. ותלוי בפל'
הגמרא בחולין (יח.) 'ג' פגימות לא קשיא הא
בסידא הא באבנים'. כשמלבנין המזבח

יג. רמב"ם שם פ"א הט"ז. יד. שם פ"א ה"ד-טו. טו. שם פ"ב ה"ח. טז. רמב"ם שם פ"א הט"ז. יז. שם
ה"ג. מא) א. חינוך ומשנה למלך הל' בית הבחירה פ"א ה"ז. ב. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ז. ג. שם
פ"ב ה"ג.

חינוך. ועיין אלה המצות (חאגיז) מצוה מא). ומכאן אמרו חכמים במכילתא (פר' בחודש יא) 'ומה אם אבנים של מזבח שאין בהם חיות אמר הכתוב לא תנהג בהן מנהג בזיון, חבֿרֿך שהוא נברא בצלם אלקים ובדמותו על אחת כמה וכמה שלא תנהג בו מנהג בזיון'. גם רמזו בזה (טעמי מצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה כו) שלא ירבה בשבח חברו לפני שונאו שמתוך כך תגלה ערותו וחרפתו. גם סמכו דאין בודקין מן המזבח ולמעלה, וזהו 'ולא תעלה במעלת על מזבחי' (טעמי מצות שם).

רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א, ספר המצוות לא תעשה פ', סמ"ג לאוין רצ"א, יראים שכ"ז.

פְּרִשְׁת מִשְׁפָּטִים יֵשׁ בָּהּ כ"ג מִצְוֹת עֲשֵׂה וְל' מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה

מצוה מב

לִדּוֹן דִּין עֶבֶד עֲבָרִי (מצוֹת עֲשֵׂה ט"ו)

צִוָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לִדּוֹן דִּין עֶבֶד עֲבָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, ב) 'כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצֵא'.

משנה הלכות

ירוץ לחוץ בפסיעות קטנות^ז. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

מב) מוכר עצמו ומכרוהו בית דין. ב' מיני עבדי עברי הם, מכרוהו בית דין בגניבתו שאין לו לשלם הקרן, ומוכר עצמו מפני דחקו שאין לו כלום להתפרנס. שניהן נקנין בכסף ובשטר^א וקונין עצמן בשנים וביובל^ב, בגרעון כסף^ג, בשטר שחרור^ד,

הילוך המותר. מהלך בה עקב בצד גודל וגודל בצד עקב^ה, ויש פוסקים^ו דגודל בצד עקב לאו דוקא, אלא פסיעה גסה הוא דאסור. ודעת הרמב"ם^ז והסמ"ג^ח והחינוך והיראים דבין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה עובר על זה, אבל התוס' ישנים (יומא כב. ד"ה בזמן שהן מרובין) סבירא להו דוקא בשעת עבודה אסור ולכהנים דוקא. נטמא הכהן על המזבח אל יפסיע פסיעה גסה אלא

ז. עיין קידושין עו: פסחים ג: ה. מכילתא פר' בחודש יא. ו. חינוך. ורמב"ם בספר המצוות לאוין פ'. ז. נראה שכן הבין המנחת חינוך מדברי הרמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ג הכ"ד. ח. מנחת חינוך. **מב)** א. רמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"א. ב. שם ה"ב-ג. ג. שם ה"ח. ד. שם ה"א.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לִזְכֹּר מַעֲשֵׂי בְּרָאשִׁית שָׁאֵל אֶחָד בְּרָאנוּ, שֶׁהֵם שֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה, וְלָכֵן 'שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד' וַיֵּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַל כֵּן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית 'יֵצֵא לַחֲפָשִׁי חֲנֹם'. וְלִזְכֹּר יֵצִיאֵת מִצְרִים כִּי עֲבָדִים הָיוּ וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִשָּׁם בְּחֶסֶדוֹ הַגָּדוֹל, וְלָכֵן צִוָּה לָעַם קְדָשׁוֹ לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִדַּת הַרְחֻמָּנוּת וְהַחֲסָד וְלַרְחֹם לְכָל מִי שֶׁהוּא תַּחַת יְדִינוֹהִי, וּלְפִי שֶׁהוֹצִיאָנוּ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל צִוָּה לְהַעֲנִיק לְעֶבֶד עֲבָרִי כִּשְׁהוּא יוֹצֵא לַחֲרוּת, וְזָכַר לְמַעֲמַד הַר סִינַי שֶׁנַּעֲשִׂינוּ בְּנֵי חוֹרִין, וְלָכֵן יֵצֵא לַחֲפָשִׁי כֵּן חוֹרִין (עֵינִי אֱלֹהֵי הַמִּצְוֹת) (חֲאנִיז) מִצְוָה מִבּ). גַּם רָמְזוֹ לִימֵי שְׁנוֹתֵינוּ כְּהֵם שְׁבָעִים שָׁנָה, עֲבָדִים לְיוֹצֵר כָּל, וְשֵׁשׁ

משנה הלבות

נרצע. הנרצע אינו יוצא בגרעון כסף². ואינו עובד את הבן³. ואינו נרצע אלא אם כן היה לו שפחה ובנים, וגם האדון יש לו אשה ובנים, ואוהבים זה לזה גם העבד והאדון ואינם חולים⁴. ויאמר ב' פעמים 'לא אצא'⁵. עבד שהוא כהן אינו נרצע⁶.

גאולת קרובים. מוכר עצמו לעכו"ם נגאל בקרובים, ונגאל לחצאין, ובישראל אינו נגאל בקרובים ואינו נגאל לחצאין⁷ וכן מכרוהו בית דין⁸.

מי לא נמכר. אשה אינה נמכרת בבית דין, ועל ידי עצמה נחלקו הפוסקים⁹, ואינה קונה עבד מפני החשד. גר אינו נקנה בעבד עברי¹⁰, טומטום ואנדרוגינוס אינם נמכרים בעבד עברי¹¹. ונוהג בזמן שהיובל נוהג בזכרים אבל לא בנקיבות.

ובמיתת האדון בלא בן¹². ואינו עובד בת או יורשין, אם האדון עכו"ם או גר ומת אפילו הניח בן אינו עובדו¹³. אלו דברים בין מכרוהו בית דין למוכר עצמו, מכרוהו בית דין נרצע, ורבו מוסר לו שפחה כנענית אם היה כבר נשוי ואפילו כהן, ואינו נמכר אלא לישראל, ואינו נמכר אלא לשש, ומעניקין לו כשיוצא. מוכר עצמו אינו נרצע, ואין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ונמכר לעכו"ם אף שאסור לעשות כן, ונמכר יותר משש, ואין מעניקין לו¹⁴. מכרוהו בית דין שיוצא בשש, היינו שלו, ואם פגע בו שמיטה עובד בה עד השנה השביעית שנמכר בו, ואם פגע בו היובל אפילו שנה אחת לאחר מכירתו יוצא¹⁵. מוכר עצמו עובד כל זמן מכירתו ויוצא ביובל¹⁶. הרב שמחל לעבד על הכסף אינו מחול עד שיכתוב שטר שחרור¹⁷.

ה. עיין גם בחינוך כאן. ו. שם ה"ב. ז. שם ה"ב. ח. שם פ"ג ה"ב. ט. שם פ"ב ה"ב. י. שם ה"ג. יא. שם ה"א. יב. משנה למלך שם פ"ג ה"ז, ומנחת חינוך בשם ראשונים. יג. רמב"ם שם פ"ג ה"ז. ועיין כסף משנה שם ומה שהביא בשם סמ"ג לענין גואל לחצאין. יד. שם ה"א. טו. שם ה"י. טז. שם ה"ח. יז. שם פ"ב ה"ז. יח. עיין מנחת חינוך. יט. שם פ"א ה"ב, ועיין במשנה למלך ומנחת חינוך בשם רמב"ן עה"ת. כ. רמב"ם שם. כא. רמב"ם שם פ"ד ה"א, ולדעת הרמב"ן הנ"ל, עיין מנחת חינוך ומשנה למלך.

שְׁנַיִם יַעֲבֹד (וְקָמָן אִינוּ מִצְוָה) וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא חֶפְשִׁי, דְּכִיּוֹן שְׁמַת נַעֲשֶׂה חֶפְשִׁי מִן

הַמִּצְוֹת (עֵיין מַעֲמֵי מִצְוֹת (לר"מ הַבְּלִי) מִצְוֹת עֲשֶׂה יב).

קִידוּשֵׁין יד: רמב"ם הל' עבדים מפ"א עד פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רל"ב, פמ"ג עשין פ"ג.

מצוה מג

לִיעֹד אָמָה הָעֶבְרִיָּה (מִצְוֹת עֲשֶׂה ט"ז)

צִוְּהָה הַקְדוּשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹנֶה אָמָה הָעֶבְרִיָּה לִיעֲדָה, פְּרוּשׁ שִׁישְׁאָנָה לוֹ אוֹ לְבָנוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כא, ח-ט) 'אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָה וְהַפְּדָה וְגו'. וְאִם לְבָנוֹ יִיעֲדָנָה, וְאָמְרוּ רַז"ל (בְּכוֹרוֹת יג.) 'מִצְוֹת יְעוֹד קִדְמָה לְמִצְוֹת פְּדִיָּה'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שְׂרַחֵם הָאֵל עַל הָעֲנִיָּה הַנִּמְכֶּרֶת וְעַל אֲבִיהָ שֶׁנֶּצְטַדֵּק לְמִכְרָהּ, וְצִוְּהָ לְהַקְנִיָּה אוֹתָהּ לְשֵׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה וְלַעֲשׂוֹתָהּ גְּבֵרֶת (חִינוּךְ. וְעֵיין אֵלֶּה הַמִּצְוֹת (חֲאגִיז) מִצְוָה מו'), כִּי אֵל חֲנוּן וְרַחוּם הוּא, וְתַחַת הַיּוֹתָה שֶׁפָּחָה נִמְכֶּרֶת תַּעֲשֶׂה גְּבֵרֶת וְתַתְּפִּינֶם בְּכָבוֹד, וְגַם לְאֲבִיהָ יִהְיֶה

משנה הלכות

מג) מהות המצוה. מצות יעוד אומר לה בפני שני עדים הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את מיועדת לי, הרי את לי לאינתו, בכסף מקנתך, בכל אלו הלשונות הרי זו מקודשת, ואינו צריך ליתן לה כלום², והקידושין חלין למפרע משעת מכירה³. מקדש אפילו בסוף שש, וכן לבנו הגדול אם נתן לו רשות ליעדה ואומר בלשונות הנ"ל בפני עדים⁴. בן קטן אינו

מייעד. וצריך שיהיה גדול בשעת מכירה וצריך עיון⁵, ומכניסה לחופה והרי היא אשתו לכל דבר⁶. אינו מייעד אלא לרצונה⁷.

מכירתה. אמה עבירה נמכרת משעה שנולדה עד שתביא ב' שערות, מכרה אחר י"ב שנה והביאה סימנים אינה מכירה⁸. אינה נמכרת אלא למי שיש לו או לבנו קידושין בה⁹, נמכרת לחייבי עשין

מג) א. הובא גם בפועל צדק (לבעל הש"ך) עשין טז. **ב.** רמב"ם הל' עבדים פ"ד ה"ז (ולשון מיועדת הוא ע"פ גירסת הב"ח בברייתא קידושין יט:). **ג.** שם הט"ו. **ד.** שם ה"ז. **ה.** רמב"ם שם, ועיין מנחת חינוך ד"ה ואם. **ו.** רמב"ם שם ה"ט. **ז.** שם ה"ח. **ח.** שם ה"א. **ט.** שם ה"א.

לְנַחַת (מצודת דוד (רדב"ז) מצוה תקד. ועיין אלה המצות שם). וְאִם אֵין הַקּוֹנָה חָפֵץ בָּהּ לְעַצְמוֹ יִשְׁיָאָנָה לְבָנוֹ, כִּי גַם בּוֹ תִשְׁמַח וְתִגַּל (חינוך). וּבִזְהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב צו:). אֵיתָא עַל הַפֶּתוּב (שמות שם ז) "וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ דָּא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, 'לְאָמָה' דָּא נִשְׁמַתָּא קְדִישָׁא, לְהוּי אָמָה מִשְׁתַּעֲבָדָא בִּינִיכּוֹ בְּהַאי עֲלָמָא, 'לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים' לֹא תִיפּוֹק מִתְּמַנְפָּא בְּחוּבִין, תִּיפּוֹק בְּתַחֲוִין בְּרוּרָה וְנִקְיָה' (ועיין בזה במצודת דוד שם).

קידושין יח: יט. רמב"ם הל' עבדים פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רל"ג, סמ"ג עשין פ"ו, יראים רפ"ח.

מצוה מד

פְּדִית אִמָּה הָעֲבֵרְיָה (מצות עשה י"ז)

צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפָדוֹת אִמָּה הָעֲבֵרְיָה אִם לֹא רָצָה הָאָדוֹן לְיַעֲדָהּ לְעַצְמוֹ אוֹ לְבָנוֹ, שְׁנַאֲמַר (שמות כא, ח) 'אִשָּׁר לֹא יַעֲדָה וְהַפְּדָה'.

משנה הלכות

נרצעת^י. ונוהג בזמן שהיובל נוהג, ואין כופין על מצוה זו^ט.

מד) מצות פדייתה. מצות יעוד קודם למצות פדיה^א. כיצד מצות פדיה, שיסייע האדון בפדינה שמגרע פדינה לפי השנים, ולא יאמר עכשיו נתגדלה ושוה יותר^ב. ואין כופין לרבו על מצוה זו^ג.

יציאתה. קונה את עצמה בששה דרכים^ד (עיין לעיל במצוה מ"ב ומ"ג). היוצא בגרעון אין מעניקין להם^ה. כופין האב לפדותה אם יש לו^ו. ברח האב או מת עובדת

ולאין דקידושין תופסין בה^ז. נקנית בכסף ובשטר^ח, וקונה את עצמה בששה דרכים, כל הדרכים כעבד (עיין לעיל מצוה מ"ב) ובמיתת האדון, אפילו הניח בן^ט, ויוצאת גם בסימני נערות^י. נמכרת וחוזרת ונמכרת אפילו כמה פעמים עד שתביא ב' שערות או תתייעד^{יא}. כופין האב לפדותה אם יש לו^{יב}.

פרטי דינים. המוכר בתו על מנת שלא ליעד מייעדה אם רוצה, דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה^{יג}. קידשה וגירשה בלא חופה לא קיים המצוה^{יד}. אמה העבריה אינה

י. שם הי"ב. יא. שם ה"ג. יב. שם ה"ד. יג. שם ה"ה. יד. שם הי"ד, ועיין גם שם הי"ג ובכסף משנה ובלחם משנה שם. טו. שם ה"ב. טז. שם ה"טז. יז. מנחת חינוך. יח. רמב"ם שם פ"ג הי"ג. יט. חינוך. **מד) א.** רמב"ם הל' עבדים פ"ד ה"ז. ב. חינוך. ג. חינוך מצוה מ"ג, ועיין מנחת חינוך שם וכאן. ד. רמב"ם שם ה"ו. ה. שם פ"ג הי"ד, פ"ד ה"ד. ו. שם פ"ד ה"ב.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאֵב הַמוֹכֵר בָּתוּ דַּעְתּוֹ שִׁישְׁאָנָה הָאֲדוֹן, וְהַקּוֹנָה
 בֵּת יִשְׂרָאֵל עַל הַסֶּתֶם דַּעְתּוֹ שִׁישְׁאָנָה כְּצוּי הַתּוֹרָה, וְאִם אַחֵר
 כִּךְ לֹא יַחֲפִץ 'וְהַפְּדָה' הָאֵב, שְׂאִין רָאוּי לְהַנִּיחָה עוֹד בְּיַד הָאֲדוֹן מֵעַתָּה
 שֶׁאֵמַר לֹא חֲפָצְתִּי לְקַחְתָּהּ, מְשֻׁם דִּהְיָה זְלוּל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (מַעֲמֵי הַמִּצְוֹת (לר"מ
 (הַבְּבִלִי) מִצְוֹת עֲשֵׂה יד). וְרִמְזוּ בָּזֶה (ר"מ הַבְּבִלִי שֵׁם) מִכָּאֵן שֶׁבֶן דָּוִד כָּא אֶפְלוּ בְּדוֹר
 שֶׁפְּלוּ חֵיב חֵם וְחִלְלָהּ, וְזֶהוּ שֶׁפְּתוּב 'אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ וְגו'' וְהַפְּדָה,
 וּשְׁפָתֵי יִשְׁקָה.

קידושין יט. רמב"ם הל' עבדים פ"ב, ספר המצוות מצות עשה קל"ד, סמ"ג עשין פ"ה.

משנה הלכות

מייעד ואין בקידושי שני כלום, ואם לא רצה
 לייעדה כשתצא מרשות האדון יגמרו קידושי
 שני^ז.

שאר פרטי דינים. טומטום ואנדרוגינוס
 אינן נמכרים^ח. חייב האדון לאמה
 העבריה ולעבד עברי כל זמן שהם תחתיו
 להשוותן לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור,
 וחייב לנהוג בהם מנהג אחוה, שנאמר (ויקרא
 כה, מו) 'ובאחיכם בני ישראל', מכאן אמרו
 'כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו'
 (קידושין כ.). ואף על פי כן צריך העבד לנהוג
 בעצמו מנהג עבדות^ט. ונהוג בזמן שהיובל
 נהוג^י.

שש שנים כעבד שמכרוהו בית דין^י, ואינה
 עובדת לבן^{יא}. ויוצאה בסימנים, היתה איילונית
 כיון שבגרה תצא לחירות^{יב}. אין אמה העבריה
 וכן עבד עברי יוצאים בראשי אברים כעבד
 כנעני, אלא משלם לו כדן החובל בחבירו^{יג}.
 נמכרת יותר מפרוטה כדי שיהיה לגרעון
 כסף^{יד}. כתב לה שטר שחרור ומחל לה על
 השאר יוצאה בחנם^{טו}.

אין שפחות אחר אישות. קטנה שנתקדשה
 ונתגרשה אין אביה יכול למוכרה, ייעד
 האדון ומת או גירש קודם שנכנסה לחופה
 חוזרת ונמכרת על ידי אביה^{טז}. המוכר בתו
 והלך וקידשה לאחר, אם האדון רוצה לייעדה

ז. ע"ע סנהדרין צח. ח. הובא גם פועל צדק (לבעל הש"ך) עשין יז. ט. עיין שם. י. שם ה"ד. יא. שם ה"ה.
 יב. שם ה"ו. יג. שם ה"ג. יד. שם ה"ד. טו. שם ה"ג. טז. שם ה"ו. יז. שם ה"א. יח. שם פ"א ה"ט.
 יט. חינוך מצוה מ"ג, ספר המצוות עשה רל"ב.

מצוה מה

שלא למכור אמה העבריה (לא תעשה כ"ח)

הזהיר הקדוש ברוך הוא שכל הקונה אמה העבריה לא ימכרה לאדם אחר לעולם, שנאמר (שמות כא, ח) 'לעם נכרי לא ימשל למכרה בכגדו בה', ו'לעם נכרי' פירושו 'לאיש אחר' פתגמו.

משרשי המצוה. דאין לזלזל בבנות ישראל העניות, וכל שכן 'בכגדו בה' שהיא סמכה עליו שיעשה בתורה ליעדה, וכיון שפרש טליתו עליה^א (ד' בכגדו' מלשון כגד דומיא דקרא (רות ג, ט) 'ופרשת כנפך על אמתך') אין ראוי שתתבזה (טעמי המצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה כז). וקראו 'עם נכרי', שדומה לפני הקטנה אם מוכרה לאדם אחר שנית באלו ימכרה 'לעם נכרי', ורצה הקדוש ברוך הוא לזכותנו וצוננו להתנהג במדת החמלה האהובה לפניו (חינוך). ובהור מ'שפטים (ח"ב צו). "לעם נכרי לא ימשל למכרה, מאן עם נכרי, עלובתא איהי נשמתא דכר נפקת מעלמא ובר נש אסטי ארחה בהדה, היא בעאת לסלקא לעלא גו משרין קדישין בגן עדן, ומשרין נוכראין קימין בההוא ארחה דגיהנם, זכתה נשמתא וההוא נטירו ופרישו דלבושא יקורא עליה, כמה משרין קדישין קא מתעתדן לה לאתחברא בהדה, ולמיעאל לה

משנה הלכות

ליתנה במתנה לאיש אחר בין רחוק בין קרוב, ואם מכר או נתן לא עשה כלום, וכן אין יכול למכור או ליתן עבד עברי לאחר, ולא הוצרך הכותב לאסור דבר זה באמה אלא מפני שיש לו לייעד לבנו, לכך נאמר 'לעם נכרי לא ימשול למכרה'^ב. ונוהג בזמן שדין אמה העבריה נוהג.

מה) דעות הראשונים. לדעת הרמב"ם^א האזהרה על האדון שלא יוכל למכרה לאחר, ולדעת הסמ"ג^ב והיראים נראה דקאי על האב דאין מוכרה לשפחות אחר אישות.

פרטי שיטת הרמב"ם. ואין האדון יכול

מה) א. עיין קידושין יח: בכורות לד. **ב.** הל' עבדים פ"ד ה"י, ספר המצוות לאוין רס"א. **ג.** לאוין קע"ט. **ד.** רמב"ם שם.

לִגְנוֹ עֵדֶן, לֹא זָכַתָּה בָּמָה מִשִּׁירֶיךָ נֹכְרָאִין מִתְּעַתְּדִין לְמִיעַל לָהּ בְּאַרְחָא דְּגִיּהֲנָם, וְאַיְנוּן מִשְׁרֵין דְּמִלְאֲכֵי חֲבֻלָּה וְכו', אֲתָא קָרָא דְּאוּרִיתָא קְדִישָׁא וְאוֹכַח 'לָעָם נִכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָה' לְאַלִּין מִלְאֲכֵי חֲבֻלָּה' (הובא במצודת דוד (רדב"ז) מצוה תקד).

קידושין יח: רמב"ם הל' עבדים פ"ד, ספר המצוות לא תעשה רס"א, סמ"ג לאוין קע"ט, יראים רפ"ה.

מצוה מז

שְׂאֲרָה בְּסוּתָהּ וְעֹנְתָהּ לֹא יִגְרַע (לא תעשה כ"ט)

הַזִּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכָל הַקּוֹנֶה אִמָּה הַעֲבֵרִיהּ וְיַעֲדָהּ שְׁלֹא יִגְרַע לָהּ שְׂאֲרָה בְּסוּתָהּ וְעֹנְתָהּ, שְׁנַאֲמַר (שמות כא, י) 'אִם אַחֲרֵת יִקַּח לוֹ שְׂאֲרָה בְּסוּתָהּ וְעֹנְתָהּ לֹא יִגְרַע', פְּרוּשׁ 'שְׂאֲרָה' מְזוּן, 'בְּסוּתָהּ' בְּמִשְׁמְעוֹ, 'וְעֹנְתָהּ' דְּרֶךְ אֶרֶץ, וּבִכְלָל לֹא זֶה כָּל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, דִּקְל וְחֹמֶר מֵאִמָּה לְבָנוֹת חוֹרִין.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שָׂאֵם הָיָה שׁוֹלֵט הַבַּעַל בְּמִנְיַעַת עֹנְתָהּ יִהְיֶה זֶה מִבִּיא אוֹתָהּ לְזִנוֹת כְּאִשֶּׁר יִרְכָּה בָּהּ מוֹתְרוֹת הַזֶּרַע, וְכֵן אִם לֹא הָיָה מִלְּבִישָׁה וְזֶן אוֹתָהּ הָיְתָה הָאִשָּׁה מְרוּדָה מְאֹד בְּאַסִּיפַת הַמְּלָאכּוֹת לְקִנְיָנָה

משנה הלכות

(ס' י"ג) ובשו"ת משנה הלכות ח"א מס' י"ג עד גמירא הארכתני בזה עיין שם).

המתנה להפטר. התנה עמה על מנת שאין לה מזונות וכסות ועונה בדבר שבממון תנאו קיים, ועונה מחוייב לקיים דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה^ה, ודעת

(מז) איזה חיובים דאורייתא. ובגמרא (כתובות דף מז:) נחלקו באשה

איזה מהם דאורייתא. דעת הרמב"ם^ב דכולהו דאורייתא ודעת רבינו בעל הלכות גדולות ורמב"ן (שמות שם) והר"ן^ג דמזונות וכסות דרבנן, ועונה דאורייתא, ודעת קצת פוסקים^ד דעונה דרבנן (ובספרי משנה הלכות בכתובות

(מז) א. עיין חינוך. ב. הל' אישות פ"ב ה"א. ג. כתובות שם יז. מדפי הרי"ף. ד. סמ"ג לאוין ס' פ"א, ורא"מ על התורה, ועיין בספר דרך מצותיך ח"ב ד"ה עוד אני תמיה. ה. רמב"ם שם פ"ב ה"ד-ה-ו.

לְהַכִּין לָהּ לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ, וְלֹא הָיָה מוֹנִיעַ לְבַעֲלָהּ שׁוּם שְׂרוּת מִמֶּנָּה
אֲשֶׁר יִצְטָרֶךְ, וְתַפְסֵד הַכּוֹנֶנָה אֲשֶׁר בְּעִבּוּר זֶה הָיְתָה בְּרִיאַת הָאִשָּׁה (רלב"ג שמות
שם, בפר' משפטים התועלת השלישי). וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד "שְׂאֲרָה" זו תוֹרָה, 'כְּסוּתָהּ' דָּא
צִיצִית וְתַפְלִין, 'וְעִנְתָהּ' זו קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנְתָהּ, 'וְאִם שָׁלַשׁ אֱלֹה לֹא יַעֲשֶׂה
לָהּ' לְשִׁכְנִיתָא 'וְיִצְאָה חָנָם אֵין כְּסָף', לִית לָהּ כְּסוּפָא מִן שְׁכִינְתָא חֲצִיף
אִיהוּ. וְעוֹד 'אֵין כְּסָף' לֹא יְהִי לּוֹ כְּסוּפָא לְעִלְמָא דְאִתִּי וְכו' (תיקו"ז כב.), גַּם

משנה הלבות

ורבינו תם' והריטב"א בקידושין (יט:) דגם בעונה תנאו קיים¹. והמתנה לקטנה אפילו בעונה דברי הכל תנאו קיים².
וחייב בכתובת בנין דכרין ובמזונות בנין ובנותיו הקטנים, הוא זוכה במעשה ידיה תחת מזונותיה, ופירות נכסיה תחת פרקונה, ובמציאיתה משום איבה, ויורשה תחת קבורתה³. כתב הרמב"ם⁴ אם היה עני ביותר ואינו יכול לספק לה אפילו לחם כופין אותו להוציא, ויש חולקין⁵. אמרה איני ניזונת ואיני עושה שומעין לה, ואינה יכולה לחזור⁶. נדרה שלא להניק כופין אותה להניק⁷, גירשה אין כופין להניק, ואם היה הבן מכירה נותן לה שכר ומניקתו בעל כרחיה מפני הסכנה⁸.

פרטי דינים. מתקנת הגאונים לגבות כתובה ממטלטלין⁹. זמן העונה לפי האומנות ותלמידי חכמים משבת לשבת¹⁰.

כללי המצוה. והסמ"ק מונה כסות ללאו בפני עצמו (מצוה רע"ח), ומצות עונה בפני עצמה (מצוה רפ"ה), ונוהגת בכל מקום

רבינו תם' והריטב"א בקידושין (יט:) דגם בעונה תנאו קיים¹. והמתנה לקטנה אפילו בעונה דברי הכל תנאו קיים².

מחילת עונה. התלמידים יוצאים ללמוד ברשות לדברי הכל, והוא שכבר קיים המצוה³. ויכולה לחזור ממחילת עונה⁴, ויש אומרים⁵ דאינה יכולה לחזור (עיין מה שכתבתי בספרי הנ"ל בחידושי כתובות סי' קע"ה).

חיוב מזונות וכסות. שיעור מזונות וכסות בעני מפורש בשולחן ערוך⁶, ובעשירי הכל לפי כבודו וכבודה⁷.

שאר חיובי כתובה. מתקנת חכמים עוד לכתוב לאשה כתובה, לרפאותה, לפדותה ולקברה, מת תישב בביתו משך אלמנותה, וניזונת מנכסיו, ובנותיה ניזונות מנכסיו אחר מותה עד שיתארסו או יבגרו,

1. מובא במהרי"ק שורש י'. 2. ועיין במשנה למלך הל' אישות פ"ו ה"א ה"י. ח. מנחת חינוך אות ב' על פי משנה למלך הנ"ל. ט. רמב"ם שם פ"ד ה"ה, אבן העזר סי' ע"ו ס"ה, ועיין חלקת מחוקק סי' א' סק"א. י. תוס' רי"ד כתובות דף ס"ב. יא. עיין בכנסת הגדולה אבן העזר שם סק"ז. יב. סי' ע' ס"ג וסי' ע"ג. יג. אבן העזר סי' ע' שם. ורמב"ם שם פ"ב ה"ח. יד. רמב"ם שם פ"ב ה"ב. אבן העזר סי' ס"ט ס"ב. טו. שם ה"ח. טז. אבן העזר סי' ע' ס"ג בהג"ה. יז. בשו"ע אבן העזר סי' ס"ט ס"ד. יח. שם סי' פ"ב ס"א. יט. שם ס"ה. כ. רמב"ם שם פט"ז ה"ח. אבן העזר סי' ק' ס"א. כא. רמב"ם שם פ"ד ה"א-ב-ג-ד. או"ח סי' ר"מ ס"א. אבן העזר שם סי' ע"ו ס"א-ב.

שֶׁיָּד בַּתּוֹרָה 'שְׂאֲרָה' אֵלּוּ 'דִּדְיָה יִרְוֶךְ בְּכָל עֵת' כִּי שִׁיְהִיָּה פֶעַל תּוֹרָה, 'בְּסוֹתָה' שִׁיכְסָה וַיַּעֲלִים סוֹדוֹתֶיהָ, 'וְעִנְתָּה' לְקַבֵּעַ עֲתִים לַתּוֹרָה, וְכָל אֵלֶּה 'לֹא יִגְרַע' כִּי הַתּוֹרָה מְקַדְּשֶׁת לְיִשְׂרָאֵל (מעמי מצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה כט).^כ.

כתובות מז: מח. רמב"ם הל' אישות פי"ב-יג-יד, ספר המצוות לא תעשה רס"ב, סמ"ג לאוין פ"א, סמ"ק רע"ז-רע"ח רפ"ה, יראים קצ"א, אבן העזר סי' ע' ע"ג ע"ז, או"ח ר"מ.

מצוה מז

לְדוֹן בְּחֶנֶק (מצות עשה י"ח)

צִוָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַמִּית הָעוֹבְרִים עַל קֶצֶת מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, יב) 'מוֹת יוֹמָת'. וְהַרְמָב"ן לֹא מְנָה הָאֲרָפֶע מִיתוֹת בֵּית דִּין בֵּין הַמִּצְוֹת, וְאָמַר כִּי בַפֶּסוּק 'וּבַעֲרַת הָרֹעַ' נִכְלָלוּ כָּל הַדִּינִים הָאֵלּוּ. מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי מִלֶּךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרְצָא, שְׂאֵלֻלִי יִרְאֵת הַמִּשְׁפָּט יִתְרָגוּ בְּנֵי אָדָם זֶה אֶת זֶה, עַל כֵּן צִוָּנוּ הָאֵל יִתְבָּרַךְ לְהַמִּית הָרוֹצֵחַ, וּכְאֲשֶׁר עָשָׂה בֶּן יַעֲשָׂה לוֹי (חינוך), גַּם כִּי זֶה הַחוּבֵל שֶׁלַח יָדוֹ בְּצֶלֶם

משנה חלכות

זרה^א. הנידונים בסייף הם ב', אנשי עיר הנידחת ורוצח^ב. הנידונים בשריפה עשרה הם, בת כהן שזינתה, הבא על בתו, על בת בנו, על בת בתו, על בת אשתו, על בת בנה, על בת בתה, חמותו, אם חמותו, אם חמיו^ג. והנסקלין הם י"ח, ואלו הן, המגדף, עובד עבודה זרה, הנותן מזרעו למולך, בעל אוב, ידעוני, המסית, המדיח, המכשף, המקלל אביו ואמו, הבא על אמו, בן סורר ומורה, הבא על אשת אביו, הבא על הבהמה, הבא על הזכר, אשה המביאה בהמה עליה, הבא על כלתו,

ובכל זמן בזכרים, ועובר עליה וגרע אחת משלש אלה מרצונו להכאיבה ולצערנה עובר על לאו זה, והוא כעובר על מצות המלך, ואין לוקין עליו.

מז) חיבי ארבע מיתות. ארבע מיתות בית דין הן סקילה, שריפה, הרג, וחנק^ד. הנחנקים הם ששה, הבא על אשת איש, החובל באביו או אמו, הגונב ומוכר נפש מישראל, זקן ממרא, החולק על סנהדרין גדולה, נביא שקר, המתנבא בשם עבודה

כב. ע"פ משלי ה, יט. כג. ועיין עיר מקלט (ליד"א) פר' משפטים מצוה מז. א. ע"פ משלי כט, ד.
ב. ע"פ ויקרא כד, יט. וכתוב (דברים יט, יט) 'ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו'. ג. רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד ה"א. ד. שם פט"ו הי"ג. ה. שם הי"ב. ו. שם הי"א.

קֹנֵנו וְנַחֲסָרָה מִיתָתוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ הַמָּוֶת הַמְּקַבֵּל רוּחוֹ מִמֶּדֶת הַדִּין
הַמְּשַׁתְּנִית לַכֶּמֶה דִּינֵינן חֲלוּקִים, וּלְפִי גִדְל חֲטָאוֹ גִּדְל עֲנָשׁוֹ, יֵשׁ מֵהֶם בְּסִיף
וְיֵשׁ מֵהֶם בְּחֶנֶק וּבְסִקִּילָה וּבְשִׁרְפָה (עיין עיר מקלט (ליד"א) פר' משפטים מצוה מז).

סנהדרין נב: רמב"ם הל' סנהדרין פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רכ"ו, סמ"ג עשין ק'.

מצוה מח

מִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ (לא תַעֲשֶׂה ל')

הַזֵּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לְהַכּוֹת אָב אוֹ אִם, אֲפֹלוּ הֵם יָבוּ אוֹתוֹ
הַפָּאָה רַבָּה כָּל זְמַן שְׁלֹא יֵשְׂאוּ נַפְשָׁם לְהַמִּיתוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שמות כא,
טו) 'מִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת'. וְאַזְהַרְתּוּ מ'לֹא יִסִּיף לְהַכּוֹתוֹ' (דברים כה, ג),

משנה הלכות

חייב, דאי אפשר שלא יצא טיפת דם בפנים.²
אביו ואמו אומרים לו שים פטור.³ ואין
להקיז דם לאביו או לעשות שאר רפואה
שמוציא דם,⁴ ואם אביו ציוהו מחלוקת
הפוסקים אי מותר,⁵ ויש למנוע אם לא שאין
שם רופא אחר.⁶ ויש להזהר שלא ליתן זריקה
(אינדזעקשאן בלע"ז) לאביו או לאמו
לכתחילה.⁷ אביו רשע מחלוקת הפוסקים אי
מותר להכותו,⁸ חוץ ממסית ומדיח דמותו
ומצוה.⁹ אין הבן נעשה שליח בית דין להכות
אביו.

מי אינו מתייחס אחר אביו. שתוקי אינו
חייב על אביו וחייב על אמו.¹⁰ ואם גילתה
לו אמו בן מי הוא ושניהם מודים אסור

הבא על נערה המאורסה, המחלל את השבת,
הרי אלו י"ח נסקלים.¹¹ ובכללם אתה מוצא
ל"ו מיתות כנגד ל"ו כריתות שבתורה.

איזו חמורה. סקילה חמורה משריפה,
ושריפה חמורה מסייף, וסייף חמורה
מחנק, הנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה.¹²
וסתם מיתה הוא בחנק.¹³ ונוהג בזמן שדיני
דיני נפשות בבית דין סמוכין של כהן גדול.

מח) פרטי דיני מכה. המכה את אביו או
אמו ועשה בהם חבורה והוציא
דם בעדים ובהתראה מיתתו בחנק, ובלא
חבורה חייב כעל שאר אדם מישראל, מכה
לאחר מיתה פטור.¹⁴ הכהו על אזנו וחרשו

ז. שם ה"י. ח. שם פ"ד ה"ד. ט. סנהדרין נב: מח) א. רמב"ם הל' ממרים פ"ה ה"ה. יו"ד סי' רמ"א ס"א
בהג"ה. ב. רמב"ם שם ה"ו. יו"ד שם ס"ב. ג. מנחת חינוך. ד. רמב"ם שם ה"ז. יו"ד שם ס"ג. ה. רמב"ם
שם. יו"ד שם בהג"ה. ו. שם. ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ט סי' ת"ד. ז. עיין בשו"ת משנה הלכות ח"ט סי'
ת"ד, וח"י סי' ש"ח. ח. עיין רמב"ם שם ה"ב. יו"ד שם ס"ד. ותוס' יבמות כב: ד"ה כשעשה תשובה. ט. רמב"ם
שם ה"ד. י. רמב"ם שם. יא. רמב"ם שם ה"ט. יו"ד שם ס"ז.

וְכֵן בְּאַזְהָרָה שְׁלֹא לְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ שְׁנַאמֵר (שמות שם יז) 'וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהַמְזֻלָּל בְּכָבוֹד הוֹרִיו מְזֻלָּל בְּכָבוֹד קוֹנֵז חֵם וְחִלְיָה, דְּשִׁלְשָׁה שְׁתַּפִּין בְּאֶדָם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ,^י וְלִהְיוֹת מִיתַת שְׁנֵיהֶם בְּסִקְלָה דִּהְשָׁוָה הַכָּתוּב כָּבוֹד אָב וְאִם לְכָבוֹד הַמָּקוֹם,^י וּסְמִיךְ לָהּ (שמות שם טז) 'וְגִבַּ אִישׁ וּמָכְרוֹ', שֶׁעַל יְדֵי זֶה שְׁזֻלָּל בְּאָבִיו וְאִמּוֹ יִתְמַכֵּר מֵהֶם וְלֹא יִדְעֵם וְיָבֹא לְהַכּוֹתָם (טעמי מצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה לב). וְהַחֲמִיר בְּמִיתַת הַמִּקְלָל בְּסִקְלָה יוֹתֵר מִמִּיתַת הַמַּכָּה שֶׁהוּא בְּחֻנֵּק, מִפְּנֵי שֶׁחֲטָא הַקְלָלָה מִצּוֹי יוֹתֵר, שֶׁהַכְּסִיל כָּאֵשׁ יִכְעַס וְיִקְצֹף וְיִקְלָל בְּמַלְכוֹ וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם, וְלִכֵּן צְרִיכָה יִסּוּר גָּדוֹל, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּקִלְלָה חֲטָא גָּדוֹל שֶׁהוּא בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם יי (רמב"ן שמות כא, טו).

סנהדרין פד: פה: רמב"ם הל' ממרים פ"ה, ספר המצוות לא תעשה שי"ט, סמ"ג לאוין קי"ט, יראים נ"ח נ"ט, יורה דעה סי' רמ"א.

משנה חלבות

להכותו, ונראה דאינו חייב עליו מיתה, כן נראה לי. גר אסור להכות אביו מדרבנן^ט. אביו טריפה חייב על חבלתו^{טז}. וכל אלו שאין מתייחסין אל אביהם אין חייבים על מכתם כבן ארמית, עבד ושפחה^{יז}. כל שהוחזק בו שהוא אביו בין השכנים ובכולי עלמא, אפילו הוא והיא מודים דלאו אביו

הוא, חייב על מכתו וקללתו עד שיביאו עדים דלאו אביו הוא^{יח}.

דיני מקלל. המקלל אינו חייב עד שיקוב השם^{יט}. המקלל לאחר מיתה חייב^כ. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקיבות.

יב. נדה לא. יג. קידושין לו. יד. ראה שבועות לו. טו. רמב"ם שם הי"א. יו"ד שם ס"ט. טז. מנחת חינוך אות ג. יז. רמב"ם שם ה"ט. יו"ד שם ס"ח. יח. הל' איסורי ביאה פ"א הכ"א. יט. רמב"ם שם ה"ב. יו"ד שם ס"א. כ. רמב"ם שם ה"א. יו"ד שם.

מצוה מט

לְדוֹן בְּדִינִי קְנָסוֹת (מצות עשה י"ט)

צְוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַבֵּית דִּין לְדוֹן בְּדִין חוֹבֵל וּמִזִּיק בַּחֲבֵירוֹ וּלְעַנְשׁוֹ, שְׁנֵאֵמַר (שמות כא, יח) 'וְכִי יִרְבֵּן אָנָשִׁים וְגו'. וְעַל זֶה כָּתוּב (דברים כד, יט) 'בְּאִשֶּׁר עָשָׂה בֶן יַעֲשֶׂה לוֹ'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ מְבֹאֶרֶת מִן הַשֶּׁכֶּל, וּבִכְלָל כָּל מֶה שֶׁבָּא בַתּוֹרָה בְּעֶנְיֵן הַדִּין לֹא צָרִיךְ לִיגַע אַחֵר טַעְמוֹ כִּי דָּבָר מְשֻׁכָּל הוּא לְתַקּוֹן הַיָּשׁוּב, שָׂאֵם אֵין מְשַׁפֵּט לֹא יִתְיָשְׁבוּ בְּנֵי אָדָם וְלֹא יַעֲמְדוּ יַחְדּוֹ לְעוֹלָם, וְאִי אֶפְשָׁר לְאָרֶץ בְּלֹתִי הַמְּשַׁפֵּט (חינוך), וְאָמְרוּ ו'ל' (אבות פ"ג מ"ב) 'אֲלֹמָלָא מוֹרָאָה אִישׁ אֶת רַעְהוּ חַיִּים בְּלָעוּ'. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ דְּמֵאִי

משנה הלבית

באישים שונים. חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, אחרים שחבלו בהן חייבים והם שחבלו באחרים פטורים. אשה חייבת לשלם כשתתגרש או תתאלמן^א. סומא שחבל חייב^ב. החובל ברשע פטור^ג. היוצא ליהרג וחבלו בו פטור, וכן טריפה^ד. החובל בבנו בין קטן בין גדול חייב, והוא שאין סמוכין על שולחנו^ה.

דמי וולדות. ונכלל במצוה זו דין דמי הוולדות, כגון נגף אשה והפילה משלם דמי וולדות לאבי הוולד^ו אפילו הוא גרושה

(מט) דיני חובל בחבירו. המזיק את חבירו במזיד חייב בחמשה דברים, נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת^ז. וצריך שיהיה בהכאה שוה פרוטה^ח. חבל בחבירו ביום הכיפורים אף על פי שחייב מלקות, משלם ואינו לוקה, דריביתה התורה החובל ממונא משלם מלקי לא לקי^י. ומשלם מן העידית^י. אין בהכאה שוה פרוטה לוקה^י. בושת אינו משלם אלא אם כן עשה מעשה, המבייש בדברים פטור^י. נתן לו רשות לחבול בו נחלקו הפוסקים אי חייב לשלם^י, ולכולי עלמא אין לוקין עליו^י.

(מט) א. ע"ע אלה המצוות (חאגיז) מצוה מט. **ב.** רמב"ם הל' חובל פ"א ה"א. חו"מ סי' תכ"ט ס"ג. ג. חו"מ שם ס"ב. ועיין שם בבאר הגולה. **ד.** רמב"ם שם פ"ד ה"ט. **ה.** רמב"ם שם פ"א ה"א. חו"מ סי' תי"ט ס"א. **ו.** רמב"ם שם פ"ה ה"ג. חו"מ סי' תכ"ט ס"א. **ז.** רמב"ם שם פ"ג ה"ה. חו"מ שם סל"ח. **ח.** עיין בחו"מ סי' תכ"א ס"ב. **ט.** מנחת חינוך. **י.** רמב"ם שם פ"ד ה"כ. חו"מ סי' תכ"ד ס"ח. **יא.** רמב"ם שם הכ"א. חו"מ שם ס"ט. **יב.** מנחת חינוך סוף ד"ה והנה החובל. **יג.** מנחת חינוך ע"פ רמב"ם הל' ממרים פ"ה ה"ב. **יד.** מנחת חינוך. **טו.** רמב"ם הל' חובל פ"ד ה"ט. חו"מ סי' תכ"ד ס"ז. **טז.** רמב"ם שם פ"ד ה"א. חו"מ סי' תכ"ג ס"א.

דְּכַתִּיב (שמות שם כד) 'עֵינִ תַּחַת עֵינִי וְגו', אֵינוֹ אֶלָּא מָמוֹן'. וְאָמְרוּ בְּעַלִּי הַסּוּד
כִּי הַחוּמָא בִּיד אוֹ בְּעֵינ פּוֹגִים בְּדַגְמָתוֹ לְמַעְלָה, כְּמוֹ שְׁכַתוּב (דברים שם כ)
'כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ', מָה עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא
רָשָׁע אַחֵר וּמִסְמָא עֵינוֹ לְמַטָּה מִדָּה בְּנֶגֶד מִדָּה, וְזֶהוּ הַפֶּעַם שְׁנוֹתֵן דְּמִים
וְלֹא עֵינִי מִמֶּשׁ, כִּי שְׁלִיחַ לְדַבֵּר עֲבָרָה הוּא וְהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַחֵר כָּךְ
מְגַלְגֵּל הַדְּבָר וּמְזַמְנֵם שְׂכֵאָו שְׁנִיָּהִם לְפָנֶיךָ אֶחָד, וְמִי שֶׁהֵכָה יָכָה לְקִיָּם
מָה שְׁכַתוּב 'עֵינִ תַּחַת עֵינִי', וְנוֹתֵן לוֹ דְּמִים שְׁחִיב לוֹ מְבִרָא שׁוֹנָה, נִמְצָאוּ
מִשְׁפָּטֵי ה' אֶמֶת צָדִקוֹ יַחֲדוּי, דְּזֶה הֵכָה וְנִטַּל דְּמִים וְזֶה הֵכָה וְנִטַּל דְּמִים,
יֵיד ה' לֹא תִקְצֹר וְרַב לְהוֹשִׁיעַ לְתַת לְאִישׁ בְּדַרְכֵּיו (אלה המצות (חאגיו) מצוה כמז).

ב"ק פג: רמב"ם הל' חובל פ"א, ספר המצוות מצות עשה רל"ו, סמ"ג עשין ע', חושן משפט
סי א' וסי' ת"ב.

מצוה נ

לְהַרְג מַחֲיִב בְּסִיף (מצות עשה כ')

צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַפִּית דִּין לְהַרְג הָעוֹבְרִים עַל קְצַת מִצְוֹת
בְּסִיף, וְהוּא הַנִּקְרָא הָרֶג, שְׁנֵאָמַר (שמות כא, כ) 'נָקֵם יִנָּקֵם'.

משנה חלבות

הוולדות²⁰. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובבית
דין סמוכין.

(נ) **החייבים סייף**. ב' הם הנידונים בסייף,
רוצח, ואנשי עיר הנידחת²¹.

דיני יום או יומיים. ההורג עבד או שפחה
שמל וטבל, ומת בתוך מעת לעת, חייב
עליו במזיד ובהתראה, ואם חי מעת לעת
פטור²².

או נתעברה בזנות והאב ידוע²³. גוף בה לאחר
מיתת הבעל, לדעת הרמב"ם שייך לאשה²⁴
והראב"ד השיג עליו, דשייך ליורשי הבעל.
אשת גר ומת הגר הרי הם שלה ויש אומרים
שפטור בכהאי גוונא²⁵. נשאה תוך ג' חדשים,
והולד ספק משל ראשון או של שני, אינו
יכול להוציא אלא בהרשאה מזה לזה²⁶.
נתגיירה כשהיא מעוברת זכתה בדמי

י. ב"ק פג: פד. יח. ע"פ תהלים יט, י. יט. עיין ב"ק מז. ועיין ש"ך סי' תכ"ג ס"ק י. כ. רמב"ם שם ה"ב.
כא. שם ה"ג. חו"מ שם ס"ב ובהגה. כב. מנחת חינוך ד"ה ודע. כג. רמב"ם שם ה"ד. חו"מ שם ס"ג.
(ג) א. רמב"ם הל' סנהדרין פט"ו ה"ב. ב. שם הל' רוצח פ"ב ה"א-יב.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוֹת. מֵה שְׁאֲמָרָה הַתּוֹרָה (במדבר לה, לג) 'וְלֹאֲרֹץ לֹא יִכְפֹּר כִּי אִם בְּדָם שֹׁפְכוֹ', כִּי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה עַל הָאֲדָמָה לְשׁוּב לְקַחַת אֶת הָאָדָם לְאַחַר מִיתָתוֹ טְבָעִית, בְּדִכְתִּיב (בראשית ג, יט) 'עֲפֹר אֹתָהּ וְאֵל עֹפֹר תִּשׁוּב', אֲמָנָם נִתְקַלְלָה כְּשֶׁקִּבְּלָה דְּמֵי הַהֲרוּג קֶדֶם זְמַנּוֹ שְׁנֵאֲמַר (בראשית ד, יא) 'וְעֹתָה אָרוּר אֹתָהּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אֲחִיהָ מִיָּדָהּ', וְלִכֵּן 'לֹא יִכְפֹּר כִּי אִם בְּדָם שֹׁפְכוֹ' (עיין דרך פיקודיך מצוה ג, חלק המחשבה אות ה). גַּם כִּי רָצָה הָאֵל לְעַקֹּר מִתּוֹךְ אֲמָתוֹ הַקְדוֹשָׁה רַע הַלֵּב וְאֶכְזָרִיוֹת, וְעַל כֵּן צִוְּתָה הַתּוֹרָה כָּל מִי שִׁיגְבֹּר עָלָיו בְּעַם גָּדוֹל עַד שִׁיכָּה הַכָּאת מוֹת, אֲפִלּוּ לְעַבְדּוֹ שֶׁהוּא בְּבִיתוֹ וְאִין לוֹ מוֹשִׁיעַ, שְׁיוּמַת הָעוֹשָׁה אֶת זֶה, אַחֵר שֶׁהַגְּבִיר בְּעַם כָּל כֶּךָ יִהְרֹג, אִף עַל פִּי שֶׁהָעֶבֶד קָנִין בְּסָפּוֹ הוּא, וְדִין רָאוּי וְכָשֵׁר הוּא, וּמִשְׁפָּטֵי ה' צָדִקוֹ יִחָדּוּ (חינוך).

סנהדרין מט: רמב"ם הל' סנהדרין פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רכ"ו, סמ"ג עשין צ"ט.

משנה הלכות

חייב עליה וילדה בתוך מעת לעת הוולד הוא עבד גמור ואינו משתחרר מחמת מות אמו, ואפילו מתה תחת ידו וחתכו הוולד ממנה הוולד עבד¹. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בבית דין של סמוכין. הרמב"ן לא חשב מצות עשה זו למצוה בפני עצמה לפי כללו שהבאתי במצוה מ"ז.

עבדי צאן ברזל דיוצאין בראשי איברים לאיש ולא לאשה, ויש להם דין יום או יומיים באיש². מעוכב גט שחרור איתא בדין יום או יומיים³. עבד של שני שותפין שניהם יש להם דין יום או יומיים⁴. עשה שליח להרוג השליח חייב דאין שליח לדבר עבירה⁵. הרג שפחתו מעוברת וחיתה מעת לעת דאינו

ג. מנחת חינוך. ד. שם. ה. לחם משנה הל' עבדים פ"ה הט"ו. ותוס' ב"ב נ: בד"ה ר' אלעזר. ו. עיין מנחת חינוך כאן אות יא. ז. מנחת חינוך כאן אות יב.

מצוה נא

(נזקי שור (מצות עשה כ"א)

צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַבֵּית דִּין סְמוּכִין לְדוֹן בְּדִינֵי שׁוֹר הַמְזִיק שְׁהִיזק אָדָם אוֹ מָמוֹן בְּכָל אֶפֶן שֶׁהוּא, שְׁנֵאמַר (שמות כא, כח) 'וְכִי יִגַּח שׁוֹר' אוֹ 'כִּי יִגַּח' (שם, לה).

בְּשֵׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁלֹּא יֵאמַר הָאָדָם הַבֹּהֶמָה אֵין לָהּ דַּעַת וּפְטוֹר אֲנִי מִהִזָּקָהּ, אֲלָא שׁוֹמֵר הַבֹּהֶמָה נִשְׁיֵשׁ לוֹ דַּעַת חַיִּב לְשֹׁמֵר אוֹתָהּ בְּרָאוּי שֶׁלֹּא תִזְק לַחֲבֵירוֹ אוֹ מָמוֹנוֹ, וּלְפִיכָךְ אִם תִּפֹּס הַנֶּזֶק אֶפְלוּ עֲתָה שְׂאִין

משנה הלבות

קלים תלוי במחלוקת אי קדשים קלים הם ממון הדיוט או ממון גבוה. פסולי מוקדשין שנפדו יש להם דין נזקין. תודה ושלמים שהזיקו גובין מבשרם ואוכל הניזק הבשר בקדושה¹. שני שוורים שנגחו משלשלין ביניהם, כל אחד משלם חלקו².

של עכו"ם. שור של עכו"ם או גר תושב שנגח שור ישראל משלם נזק שלם בין תם בין מועד, ושל ישראל שנגח לשל עכו"ם בין תם בין מועד פטור מכלום ד'רעהו' כתיב³.

שאר פרטים. אין משלמין אלא בעדים כשרים⁴. עבדים חייבים בנזקי שור⁵.

שור שהמית אדם. שור שהמית אדם נסקל⁶, והבעלים משלמין כופר ליורשי המת⁷. המית עבד משלם שלשים

נא) דיני נזקי קרן. שור שהזיק בין בנגיחה פי בקרן, בין בנגיפה פי בכל הגוף, ולא דוקא שור אלא הוא הדין שאר בהמה ועוף שהן ביתיות והזיקו חייב⁸. והשור הוא מד' אבות נזיקין (ב"ק ב.), ובקרן ותולדותיו יש תם ומועד, תם היינו שלא הורגל בזה אלא פעם אחת או ב', ואזי משלם חצי נזק מגופו של שור המזיק, ואם אינו שוה חצי הנזק הפסיד הניזק. ומועד שרגיל בכך ג' פעמים והועד בבעליו משלם נזק שלם ומן העליה ממיטב נכסיו⁹. מכרו המזיק או שחטו או הקדישו או הפקירו לאחר שהזיק, עיין בפוסקים פרטי הדינים¹⁰, ולאחר העמדה בדין אינו מועיל כלום¹¹.

שור של הקדש. שור של הקדש שהזיק או ניזק פטור ד'רערך' כתיב¹². של קדשים

נא) א. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"א ה"א. חו"מ סי' שפ"ט ס"א. ב. רמב"ם שם ה"ב-ד. חו"מ ס"ב-ה. ג. עיין חו"מ סי' ת"ו ס"ב-ג. וסי' ת"ז ס"א-ב. ד. חו"מ סי' ת"ז ס"ג. ה. רמב"ם שם פ"ח ה"א. ו. רמב"ם שם ה"ב, ובלחם משנה שם. ז. רמב"ם שם ה"א. ח. רמב"ם שם פ"ח ה"ג. ט. מנחת חינוך. י. רמב"ם שם פ"ח ה"ה. חו"מ סי' ת"ו ס"א. יא. רמב"ם שם ה"ג. חו"מ סי' ת"ח ס"א. יב. מנחת חינוך. יג. רמב"ם שם פ"י ה"א. יד. רמב"ם שם ה"ד. ופי"א ה"ב.

דִּנְיָן דִּינֵי קְנָסוֹת אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ (מעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה יח. עיר מקלט (לידא) פר' משפטים מצוה נב), גַּם רָמְזוּ עַל הַגּוֹף וְנִפְשׁ הַבְּהֵמִיּוֹת שֶׁלֹּא יִזְיֵק לַנֶּשְׁמָה וַיֹּאמֶר פֶּטוּר אָנִי מֵהַזֵּקָה, כִּי לִפְנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה עֲתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין עַל כָּל מַעֲשָׂיו, וְלָכֵן יִשְׁתַּדֵּל לִתְקֵן אֶת אֲשֶׁר עָוִיתִי.

ב"ק ו' פרקים ראשונים, רמב"ם הל' נזקי ממון פ"א, ספר המצוות מצות עשה רל"ו, סמ"ג עשין ס"ו, חושן משפט סי' שפ"ט עד סי' ת'.

מצוה נב

שׁוֹר הַנֶּסְקָל (לֹא תַעֲשֶׂה ל"א)

הַזֶּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לֵאכֹל וְלֹא לִהְנוֹת מִבִּשְׂרׁ שׁוֹר הַנֶּסְקָל אֶפְלוֹ נִשְׁחַט, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא, כח) 'סְקוֹל יִסְקַל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בִּשְׂרוֹ'.

משנה הלבית

באכילה ובהנאה לאחר גמר דין מיד חוץ מהפרשי, ולקצת פוסקים אינו נאסר אלא לאחר מיתה^ז, וכן הוא ברמב"ם^ז. אין חילוק בין נסקל מחמת שהמית אדם או משום רובע ונרבע^ז.

איסורו. והאוכל כזית מבשרו לוקה משום נבילה ומשום לאו זה^ז. פרה מעוברת שנגחה הוולד נידון כאמו^ז. נתעברה לאחר שנגחה, אם ילדה קודם גמר דין הולד מותר, לאחר גמר דין אסור, נתעברה לאחר

שקלים^{טו}. היה השור טריפה או בעל השור טריפה פטור השור ממיתה^ז, ואם הרג בפני בית דין אף על פי שהוא טריפה נהרג^{טז}. נתכון להרוג בהמה והרג אדם אינו נסקל^{טז}. הרג את הטריפה אינו נסקל, ובעליו פטורין מכופר^ז. וצריך בית דין של כ"ג וסמוכין לדון בדין שור שהמית אדם^{כז}. ונוהג בזמן שיש בית דין סמוכין בכל מקום ובכל זמן.

(נב) העמדתו לדין. נידון בבית דין של כ"ג בסמוכין דוקא^{כז}. ונאסר

טו. ע"ע דרך פיקודין מצוה נא, חלק המחשבה סוף אות ה. טז. רמב"ם שם פי"א ה"א. יז. שם פי"ה ה"ז. יח. שם בראב"ד. יט. שם ה"ט. כ. שם ה"ג. מנחת חינוך. כא. שם הל' סנהדרין פי"א ה"ד. (נב) א. רמב"ם הל' סנהדרין פי"א ה"ד, ושם פי"ה ה"ב, ועיין ט"ז יו"ד סי' קנ"ג סק"א. ב. שם הל' מאכלות אסורות פ"ד הכ"ב. ג. עיין בתוס' סנהדרין עט: ד"ה בשור שלא נגמר דינו כו'. ועיין גם תוס' ב"ק מה. ד"ה דאם כן ליפלוג בחמץ בפסח. ותוס' בזבחים ע: ד"ה אפילו אחת בריבוא ימותו כולו. ד. הל' נזקי ממון פי"א ה"ט-י. ה. מנחת חינוך, עיין תוס' כריתות כד. ד"ה אמרו לו נרבע שורו. ו. ב"ק מא. ורמב"ם הל' מאכלות אסורות פכ"ד ה"ה, ועיין להלן מש"כ בתמיהת המנחת חינוך. ז. רמב"ם הל' נזקי ממון פי"א ה"א.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַסְכִּים בְּדַעְתָּנוּ שְׁכָל מִי שֶׁבָּאָה תִּקְלָה לְאַחֲרִים
עַל יְדוֹ מֶרְחָק הוּא עִם אֱלֹקִים וְעִם אָנָשִׁים, וְאִפְלוּ בְּשׁוֹגֵג כְּמוֹ
הַבְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ דַּעַת, וְכָל שֶׁכֵּן מִזִּיד, וּבִתְתֵנוּ דַּעְתָּנוּ עַל דְּבָר זֶה יִכְיָאנוּ
לְהִזָּהֵר הַרְבֵּה בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ עַד שֶׁלֹּא תֵצֵא תִקְלָה מִתַּחַת יְדֵינוּ לְעוֹלָם
(חִינּוּד). וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמוֹז לְמָה שֶׁאָמְרוּ רַ"ל^י 'שׁוֹר זֶה הַשָּׁטָן מֶרְקָד בֵּין קֶרְנָיו',
כִּי לֹא הִגִּיעַ לְמִדָּה זוֹ אֲלֹא אִם כֵּן נִכְנָס בְּתוֹכָו וְהוּא הַמִּמִּית, וְלִכֵּן רָאוּי
לְהִרְחִיקוֹ הִרְחָקָה יִתְרָה וּלְאַסְרוֹ בַּהֲנָאָה, וְכִיּוֹן שֶׁנִּגְמַר דֵּינוּ הַסְפִּימוּ עָלָיו
מִלְמַעְלָה שֶׁהוּא בָּא מִכַּחַם הַמִּזִּיק הַקֶּדְמוֹן, וְקֵרֹב הַדְּבָר לִזְמַר כִּי זֶה רוֹצֵחַ
הָיָה גַם בַּתְּחִלָּה וְנִתְגַּלְגַּל בְּשׁוֹר זֶה, וְלִכֵּן אָסוּר בַּהֲנָאָה כִּי בְּשׁוֹר הַמֵּית אָסוּר

משנה הלבות

ביומא (סד). בשעיר המשתלח 'דחיתו לצוק
זהו שחיתותו', אם כן בשור הנסקל נמי דילמא
סקילתו זו היא שחיתותו, ומאי פריך
בפשיטות 'ממשמע שנאמר 'סקול יסקל
השור' איני יודע שהוא נבילה' עיין שם. ואין
כאן קושיא, דשעיר המשתלח קרבן הוא וזהו
סדר הקרבתו והוי כמליקה בעוף, ושפיר
אמרין דילמא 'דחיתו לצוק זהו שחיתותו'.
אבל הכא הסקילה הוא לבער הרע והוי
כהורג כל בהמה, ומאי שייך בזה דילמא הוא
שחיתותו, וזה פשוט. ועיין רמב"ן על הפסוק
(ויקרא טז, ח) "וגורל אחד לעזאזל וכו'", ואין
הכונה שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל
תהיה כוונתנו לעשות רצון בוראנו שציונו
בכך וכו', וזה טעם הגורלות וכו', אבל היה
מעמיד אותם 'לפני ה' פתח אהל מועד' כי

גמר דין תלוי במחלוקת זה וזה גורם^ט. שור
הנסקל שנתערב באחרים כולן נסקלין
שכולם נאסרו בהנאה^י.

נפסלו עדינו. נגמר דינו ואחר כך הוזמו
העדים, בין קודם שנסקל בין לאחר
שנסקל, מותר בהנאה^י וכל הקודם בו זכה^י.
הכחישו את העדים אסור בהנאה ואין סוקלין
אותו^י.

שאר עיונים. ונחלקו הפוסקים אי איסורי
הנאה אית להו בעלים, עיין מה
שכתבתי בספרי (שו"ת ח"ג סי' קל"ח). וראיתי
במנחת חינוך שתמה על מה שאמרו בגמרא
(ב"ק מא.) 'ממשמע שנאמר 'סקול יסקל
השור' איני יודע שהוא נבילה וכו', ולא יאכל
את בשרו' למה לי וכו'. והקשה דאמרין

ח. עיין ברכות לג. ובפסחים קיב: ט. שם הי"ב, ועיין מנחת חינוך. י. רמב"ם שם הי"י. יא. מנחת חינוך ע"פ
רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ד הכ"ה. יב. רמב"ם הל' נזקי ממון שם הי"ג. יג. מנחת חינוך ע"פ מס'
כריתות כד.

בְּהִנָּאָה, וְלֹאָה רָמֵז 'סְקוֹל יִסְקַל', כָּפַל הַלְשׁוֹן רוֹמֵז לְשׁוֹר וּלְמָה שְׁבִתוּכִי,^י
וְהֵבֵן (מצודת דוד (רדב"ז) מצוה קפח).

ב"ק מא. קידושין נו: רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ד, ספר המצוות לא תעשה קפ"ח, סמ"ג
לאוין קל"ח, יראים קמ"ב.

מִצְוָה נג

חֹפֶר בּוֹר בְּרִשׁוֹת הָרָבִים (מִצְוַת עֲשֵׂה כ"ב)

צָוָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַבֵּית דִּין לָדוֹן בְּדִין נִזְקֵי הַבּוֹר, שְׁנֵאָמֵר (שמות
כא, לג-לד) 'וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר וְגו' וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. בַּעַל הַבּוֹר
יִשְׁלֹם'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהָרִים מְכֻשׁוֹל וְנִזְק (מעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה יז),
וְיוֹעִיל לְתַקּוֹן הַיָּשׁוּב לְהַעֲמִיד הַמְשָׁפָט שְׁלֹא יִזְיֵק אִישׁ אֶת
חֲבֵרוֹ, לֹא בְּגוֹפוֹ וְלֹא בְּמִמּוֹנוֹ (מצודת דוד (רדב"ז) מצוה תנט). גַּם יִשָּׂא קָל וְחֲמֹר
בְּעֲצָמוֹ, אִם לְהִזָּק מוֹעֵט חִיבָתוֹ תוֹרָה, הַגּוֹרֵם הִזָּק לְכָל הָעוֹלָם בְּתֵאוֹת
חֲטָאוֹ עַל אַחַת כִּמָּה וְכִמָּה שְׁחִיב לְשַׁלֵּם עַד שְׁלֹא יִתְקַן אֶת אֲשֶׁר עָוֹת

משנה הלבות

שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו' וכו'. שניהם שחפרו. חפר שורו בור ברשות
נוהג בזכרים ונקבות בזמן שיש בית דין שמוכין.
השליח חייב דאין שליח לדבר עבירה.^י

נג) החיוב. החופר או פותח בור או שיח או מערה ברשות הרבים ופתחו
לרשות הרבים או לרשות חבירו, או חפר ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, והבור עמוק י' טפחים ונפלה לתוכו בהמה ומתה, בעל הבור משלם נזק שלם.^י
בורות שפטורים. העושה בור בחצירו פטור דאין לאחר רשות ליכנס. הפקיר רשותו והפקיר בורו פטור, לא הפקיר בורו חייב.^י הקדיש בורו פטור דאין לו בעלים.^י אין הבור עמוק י' ונפל לתוכו ומת חייב בעל הבור לשלם מה שפיחתו, והנבילה לניזק.^י

י. כלומר הוא והמתגלגל בו. ג) א. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב ה"א-ב וה"ד. חו"מ סי' ת"י ס"ב וס"ו. ב. חו"מ שם ס"ה. ג. ב"ק נא. ד. רמב"ם שם ה"ב. חו"מ שם ס"ו. ה. רמב"ם שם ה"ב. חו"מ שם ס"ו. ועיין סמ"ע סק"ה. ו. עיין מנחת חינוך אות ח.

בְּתִשּׁוּבָה (מעמי מצות שם). וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוֹד בּוֹר אֶף עַל פִּי שְׁאִין בּוֹ רוּחַ חַיִּים
 יֵשׁ דְּגָמָתוֹ "בּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם" אֲכַל נְחָשִׁים וְעֶקְרָבִים יֵשׁ בּוֹ, וְזַעַם ה'
 יִפְלֵ שֵׁם" כִּי הוּא מוֹכֵן לְהִנָּקֵם בּוֹ מֵאוֹיְבֵי ה', וְלָכֵן צִוָּה הַכֶּתוּב שְׁלֹא
 יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוּם תַּקְלָה בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים שְׁלֹא יִגְרַם שְׁיִפְלֵ שֵׁם שׁוֹר אוֹ
 חֲמוֹר, וְשָׂמָּה עֲדִין לֹא קִבְּלוּ עָנָשׁ וְיִדְּחוּ אֶל בָּאָר הָעֲמֻקָּה וְהוּא בָּאָר
 שַׁחַת, וּמִשָּׁם אֶל תְּמוּרָה אַחֲרֵת חֵם וְחִלְיָה, וְכָל הַחוּפֵּר בּוֹר וְאֵינוֹ
 מְכַסְּהוּ גֹרֵם לְבָאָר שַׁחַת שְׁמֵת־רַחֲבֵת וְהוֹלֵכֶת כְּמָה דְּאֵת אָמַר (ישעיה ה,
 יד) 'פֶּעֶרָה פִּיהָ לְבָלִי חֶק' (מצודת דוד שם).

ב"ק מט: עד דף נב: רמב"ם הל' נזקי ממון פי"ב-יג, ספר המצוות מצות עשה רל"ח, סמ"ג
 עשין ס"ח, חושן משפט סי' ת"י.

מצוה נד

לְדוֹן דִּינֵי הַנֶּגֶב (מצות עשה כ"ג)

צִוָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַבֵּית דִּין לְדוֹן דִּינֵי גִּבּוֹר, שְׁנֵאֲמַר (שמות כא, לו)
 'כִּי יִגְבּוּ אִישׁ שׁוֹר אוֹ שָׂה וּמִבְּחֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמֻשָּׁה בָּקָר יִשְׁלַם תַּחַת
 הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשָּׂה'.

משנה הלבית

שנים שחפרו. חפר י' ובא אחר והוסיף י' וכן
 שלישי ואפילו מאה כולם חייבים".
 ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים שעליהם
 לעשות דין ולא בנקיבות, מכל מקום הנקבות
 בכלל תשלומין הן".

(נד) שיעור החיוב. הגונב משוה פרוטה
 ולמעלה מישראל עובר בלאו

וכל אלו נאמרו שנפלו בלילה או שהיה שור
 שוטה או קטן או סומא, אבל בהמה פיקחת
 ונפלה ביום פטור מכלום". נפלו כלים ושאר
 מטלטלים פטור. נפל אדם והזיק חייב בנזקיו,
 מת פטור מכלום". שור של הקדש שנפל
 פטור, ואפילו פסולי המוקדשין שנפדו ונפלו
 פטור מגזירת הכתוב". חפר בור של ט'
 טפחים והשני השלימו ל' האחרון חייב בכל".

ז. ע"פ גמ' שבת כב. ח. ע"פ משלי כב, יד. ט. רמב"ם שם הט"ז. חו"מ שם סי"ט. י. רמב"ם שם פי"ג ה"א.
 חו"מ שם סכ"א. יא. רמב"ם שם פי"ב הט"ז. חו"מ שם ס"כ-כא. יב. רמב"ם שם הי"ז. ועיין במנחת חינוך.
 יג. שם הי"ב. חו"מ שם סט". יד. רמב"ם שם. חו"מ שם סי"ד. טו. חינוך.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שְׁנֵצְמוּהָ לְשֵׁלֶם כָּפֶל עַל הַגִּנְבָּה, דְּהַגִּנְבָּה מִן הָאָדָם גִּוְנָב מֵהַמָּקוֹם גַּם כֵּן, שְׁיִצְטָרֵךְ לְמֵלֵא חֶסְרוֹנוֹ לְהַנְגִּיב מַה שְּׁחָסַר מִמוֹנוֹ עַל יְדֵי הַגִּנְבָּה, נִמְצָא דְגִנְבָּה מִשְׁנִים וְלָכֵן יִשְׁלֵם שְׁנִים לְהַנְגִּיב, דְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ לְהַנְגִּיב עַל שְׁלוֹ (עֵינן גַּם שׁו"ת מִשְׁנֵה הַלְכוֹת ח"ו ס' רסח). גַּם דְּמִי שְׁיִישׁ לוֹ מְנָה רוֹצֶה מְאֹתִים וְאֵין אָדָם מֵת וְחֻצִי תִּאָּתוּ בִּידוֹ, וְלָכֵן כָּפִי מַה שְּׁמִתָּאוּהָ לְכָפֶל יִלְקֶה בְּחֶסֶר כָּפֶל (כָּלִי יָקָר שְׁמוֹת כ"א, יב). גַּם כָּפִי שְׁרָצָה לְחֶסֶר אֶת חֲבֵרוֹ כֵּן יִתְחַסֵּר מִמוֹנוֹ. וְתִכְרָף שְׁגִיב נִתְחַיֵּב כָּפֶל לְבַעְלֵיו, וְכֹאשֶׁר שָׁנָה

משנה הלכות

גנב. גונב מבית הגנב פטור מכפל^א. הגונב את ההקדש פטור מכפל, וכן הגונב מעכו"ם אפילו למאן דאמר גזל עכו"ם דאורייתא^ב. והגונב עבדים וקרקעות פטור מכפל^ג.

דיני ארבעה וחמשה. ארבעה וחמשה אינו חייב לשלם אלא בשוחט שחיטה כשירה ולא בנתנבלה, אבל שחט ונמצאת טריפה, השוחט לרפואה, ולכלבים חייב בארבעה וחמשה^ד. השוחט עז חייב בארבעה וחמשה^ה.

שאר דיני גניבה. אין לו לשלם את הקרן בית דין מוכרין אותו בגניבתו, ודוקא לאיש ולא לאשה^ו. ובכלל המצוה לדון גונב נפש במיתה, וגנב שנמצא במחתרת מותר להרגו

ואינו לוקה דניתן להשבון^ז. פחות משה פרוטה אסור לגנוב מדברי תורה ככל חצי שיעור^ח.

דיני כפל. וצריך לשלם כפל אם היו עדים^ט. הודה מעצמו פטור מן הכפל^י. אין הגניבה בעין משלם מן היפה שבנכסים^{יא}. גנב בהמה שוה ד' זוז ובשעת העמדה בדין שוה זוז, אם הוא בעין חוזר לבעלים, ואם אינה בעין משלם הקרן כשעת הגניבה והכפל כשעת העמדה בדין, שוה בשעת הגניבה זוז ובשעת העמדה בדין ד' משלם קרן וכפל כשעת הגניבה, ואם איבדה בידים משלם קרן וכפל כמו שהוא עכשיו^{יב}. נאנסה מיד הגנב חייב לשלם^{יג}. נכנסה לחצר ונעל בפניה נעשה

א. ראה קה"ר א, יג: 'אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו, אלא אן אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרתין מאוון ואן אית ליה תרתין מאוון בעי למעבד יתהון ארבעה מאה'. ב. בשו"ת משנה הלכות שם הבאנו קצת ראייה לענין זה מהש"ס עיין שם. **(נד)** ג. רמב"ם הל' גניבה פ"א ה"א. חו"מ סי' שמ"ח ס"ב. ד. רמב"ם שם ה"ב. חו"מ שם ס"א, ועיין מנחת חינוך. ה. רמב"ם שם ה"ד. סמ"ע שם ס"ק י. ו. רמב"ם שם ה"ה. סמ"ע שם. ז. רמב"ם שם פ"ג ה"א. חו"מ שם ס"ה. ח. רמב"ם שם פ"א ה"ד. חו"מ סי' שנ"ד ס"ג. ט. מנחת חינוך, עיין סנהדרין עב. ומגיד משנה הל' גניבה פ"ט ה"ג. י. רש"י ב"מ י: ד"ה גגו חצרו וקריפו מנין. ועיין קצות החושן סי' שמ"ח ס"ק ב. יא. רמב"ם שם פ"א ה"ז. יב. רמב"ם שם פ"ב ה"א. יג. רמב"ם שם ה"ב. יד. שם ה"ח. טו. עיין מה שכתבתי בזה בספרי שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קע"ב. טז. רמב"ם שם פ"ג ה"א-יב.

בְּאוֹלָתוֹ שֹׁטֵב וּמָכַר הָיָה כְּגִנְיָה חֲדָשָׁה וּמִשְׁלָם כָּפֹל עַל הַכֶּפֶל וְהָיָה
תְּשֻׁלוֹמֵי אֲרָבָעָה (דרך פיקודין מצוה נד, חלק המחשבה אות ב). גַּם כִּי הִגְוִיב מִכְחִישׁ
בְּהִשְׁנָחָתוֹ יִתְפָּרֵךְ שָׁמוֹ בְּפָרְטֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהוּא הֶזֶן וּמִפְּרָנָם לְכָל תָּמִיד בְּכָל
יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, וְאִם טָבַח וּמָכַר שֶׁהִגִּיעַ רִשְׁעָתוֹ עַד מִדָּה זֹאת קָנְסוּ
אוֹתוֹ אֲרָבָעָה וַחֲמִשָּׁה (עיין אלה המצות (חאגיז) מצוה נד). וְטַעַם אֲרָבָעָה וַחֲמִשָּׁה יֵישׁ
אוֹמְרִים שׁוֹר שֶׁבָּטְלוּ מִמְּלָאכָה מִשְׁלָם חֲמִשָּׁה, וְיֵישׁ אוֹמְרִים הַתּוֹרָה חָסָה
עַל הַגִּנְיָב שֶׁפָּתַח לְהוֹלִיד הִשָּׁה עַל כְּתָפוֹ וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ מִשְׁלָם אֶלָּא אֲרָבָעָה
אִם טָבַח וּמָכַר (עיין ב"ק עט: מובא באלה המצות שם).

ב"ק פרק ז, סנהדרין עב.: רמב"ם הל' גניבה פ"ג ופ"ט, ספר המצוות מצות עשה רל"ט, סמ"ג
עשין ע"ה, יראים רנ"ה, חושן משפט סי' שמ"ח.

משנה הלכות

ולעניות דעתי קושיא זו טעות הוא,
דתשלומין דארבעה וחמשה חייבה התורה
לשלם בשעת שחיטה הראויה לאכילה, וכיון
דשחיטה ראויה לאכילה הוא חייב בתשלומין
אף דיש לחוש דילמא במקום נקב שחט, אבל
כיון דכשירה היא ראויה היא. אלא דלרמב"ם
דחייש למיעוטא היה מקום לקושייתם ז"ל,
האיך חייבה התורה בארבעה וחמשה ליחוש
דילמא במקום נקב שחט, ויש לומר כגון
שבדק הושט קודם שחיטה, והבן. ועיין בשו"ת
בית שערים חלק יורה דעה (סי' ל').

במחתרתו^י, ואם בטוח לו שלא יהרגנו אסור
להרגו^י. ואסור לגנוב דעת הבריות^י. תשלומי
קרן נוהג בכל מקום ובכל זמן על פי בית דין
כל שהוא, ותשלומי כפל נוהג במקום שיש
בית דין סמוכין. יש מקשים לפי מה דקיימא
לן אין הולכין בממון אחר הרוב, איך משכחת
לה חיוב תשלומי ארבעה וחמשה בטביחה,
דילמא במקום נקב שחט ונקיבת הושט
נבילה, ושוחט ונתנבלה בידו אפילו לרבנן
פטור מארבעה וחמשה, ואין לומר דהולכין
בתר רובא דהא בממון אין הולכין אחר הרוב.

יז. ע"ע טעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה יט (בסוגריים שם). יח. רמב"ם שם פ"ט ה"ו. יט. שם ה"י.
כ. רמב"ם הל' מכירה פ"ח ה"א. חו"מ סי' רכ"ח ס"ו.

מצוה נה

לְדוֹן דִּין שֵׁן וְרָגֶל (מצות עשה כ"ד)

צְנוּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַבֵּית דִּין לְדוֹן דִּין בְּהִמָּה שֶׁהִזִּיקָה לַחֲבֵרוֹ
בִּשְׁן אוֹ בְּרָגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, ד) 'כִּי יִבְעַר אִישׁ וְהִינוּ שֵׁן, וְנֶאֱמַר
'וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָהּ וּבְעִיר בְּשִׂדָּה אַחֵר' שֶׁהוּא רָגֶל, עַל שְׁנֵיהֶם 'מִיטֵב שָׂדֵהוּ
וּמִיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלַם'.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. בִּיּוֹן שֶׁבְּהִמָּתוֹ מְזוֹנּוּתֶיהָ עָלָיו, אִם נִכְנָסָה בְּשִׂדָּה חֵבֵרוֹ
וְאָכְלָה שֵׁם אוֹ הַפְּסִידָה יוֹנְקוּתָיו בְּרָגְלֶיהָ מִשְׁלַם 'מִיטֵב שָׂדֵהוּ
וּמִיטֵב כְּרָמוֹ' כְּדִי שֶׁיִּהְיֶה נֹזֶהֶר מִלְּהִזִּיק וּלְהִתְחַיֵּב בְּמִיטֵב שָׂדֵהוּ (טעמי מצות
(לר"מ הבבלי) מצות עשה כ). וְלִשְׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב"ק ב). 'אֲרַבְּעָה אַבּוֹת נִזְיָקִין, הַשּׁוֹר
וְהַבּוֹר, וְהַמִּבְעָה וְהַהֲבַעַר' הֵם הַשֵּׁן וְהָאֵשׁ כִּי אֵלּוּ הֵם אַבּוֹת הַמִּזִּיקִין, וּמֵהֶם
נִמְשָׁכִין הַתּוֹלְדוֹת*. וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד הַשֵּׁן וְהָרָגֶל רוֹמְזִים בְּדַבָּרִים הַקְּשִׁים
וְהַמִּזִּיקִים כְּעֵנֶן רָגֶל הַשּׁוֹר 'וְשֵׁן בְּהִמָּת אֲשִׁלַּח בָּם', וְכֹאשֶׁר גָּרְמוּ עֲוֹנוֹת

משנה חלכות

אלא ברשות הניזק¹. אכלה אוכלים הרעים
שאניה נהנית מהם פטור².

הקדש והפקר. הזיקו הקדש פטור. שור
הפקר שהזיק פטור³, הזיק ואחר כך
הפקירו פטור⁴. זכה בו אחר אינו חייב
לשלם כלל אפילו מה שנהנית⁵. נתן הבהמה
לשומר נכנס השומר תחת הבעלים לכל
דבר⁶.

נה) גדר שן והרגל. בהמה שנכנסה לרשות
חבירו ואכלה מה שדרכה לאכול או
שהזיקה ברגלה דרך הליכתה, הבעלים
משלמין נזק שלם, דמועדים הם מתחילה על
שן ורגל⁷.

חיובם. יש לו למזיק מעות וקרקעות לדעת
הסמ"ע⁸ הברירה ביד המזיק, ולדעת
הש"ך⁹ הברירה ביד הניזק. שן ורגל אינו חייב

א. עיין אלה המצות (חאגיז) ריש מצוה נא. ב. דברים לב, כד. ב"ק ג. נה) ג. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"א ה"ב.
חומ"מ סי' שפ"ט ס"ב. ד. סי' תי"ט סק"א. ה. שם סק"ב. ו. רמב"ם שם פ"א ה"ז, פ"ג ה"א. חומ"מ סי' שפט
סי"א, וסי' שצ"א ס"ז. ז. רמב"ם שם פ"ג ה"ג. ועיין חומ"מ סי' שצ"א ס"א וס"ג. ח. מנחת חינוך אות ו' ע"פ
תוס' ב"ק ו: ד"ה שור רעהו. ט. רמב"ם שם פ"ח ה"ד. חומ"מ סי' ת"ו ס"ב-ג. ועיין מנחת חינוך שם. י. חומ"מ
שם. ועיין מנחת חינוך שם. יא. רמב"ם שם פ"ד ה"ד. חומ"מ סי' שצ"ו ס"ח.

יִשְׂרָאֵל וְהִזְקוּ בַשָּׂדֶה, הוּא הַמֶּלֶא כָּל טוֹב, וְכָל טוֹב אֲדוֹנָיו בִּידוֹ, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַחְזִיר הַשְּׂפָע וְהַטּוֹב הָרְאוּי לְצִאת לַחוּץ וְאִינוּ יוֹצֵא רַק נִשְׁאָר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר נִזְק, וְזֶה 'מִיטֵב שָׂדֵהוּ וּמִיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם' לְהַשְׁלִים הַחֲסָרוֹן (ספר הקנה (על המצוות) נזקי קרן שן ורגל דף קמו: הובא במצודת דוד (רדב"ז) מצוה תנמ).

ב"ק פרק א-ב-ג, גיטין מט. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"א, ספר המצוות מצות עשה ר"מ, סמ"ג עשין פ"ז, חושן משפט סי' ש"צ.

מִצְוָה נו

לְדוֹן בְּנִזְקֵי אִשׁ (מִצְוַת עֲשֵׂה כ"ה)

צְנוּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַבֵּית דִּין לְדוֹן וּלְחַיֵּב לְשִׁלֹם לְמִי שֶׁהִזִּיק לְחֵבְרוֹ בְּאִשׁ, שְׁנֵאמַר (שמות כב, ה) 'כִּי תֵצֵא אִשׁ וְגו' שִׁלֹם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר'.

משנה הלכות

הרחקה ותולדות. הרחיק כשיעור הרחקה ובעברה, או שעברה שלולית או נהר של ח' אמות פטור.^י ליחכה אבניו ונירו של חברו חייב.^י אבניו וסכיניו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה חייב משום תולדות אש.^י

חיציו או ממונו. ובגמרא (ב"ק כב.) פליגי אשו משום ממונו או משום חציו, וקיימא לן אשו משום חציו.^י

טמון. מבעיר בתוך שלו והלכה בגדיש של חברו וכלים טמונים בגדישו ואכלם האש פטור.^י מבעיר בשל חברו חייב הטמון.^י

תולדות. תולדות הרגל, הזיקה ברגלה או בגופה או בשערה דרך הליכה,^י ניתזו צרורות מתחת רגלה על כלים ונשברו אלו הם תולדות הרגל ומשלמין חצי נזק הלכה למשה מסיני.^י אכלה כסות וכלים או שאר דברים שאין דרכה לאכלם משלם חצי נזק שזה שינוי הוא והוי תולדה דקרן.^י ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, והנקבות בכלל תשלומין.

(נו) גדר אש. המדליק אש בתוך שלו ויצא מעצמה והזיקה בתוך של חברו חייב נזק שלם.^א

יב. רמב"ם שם פ"א ה"י. חו"מ סי' ש"צ ס"א. יג. רמב"ם שם פ"ב ה"ב. חו"מ שם ס"ג. יד. רמב"ם שם פ"ג ה"ג. חו"מ סי' שצ"א ס"ב. (נו) א. רמב"ם הל' נזקי ממון פי"ד ה"א. חו"מ סי' תי"ח ס"ב. ב. רמב"ם שם ה"ב. חו"מ שם ס"ב וס"ד. ג. רמב"ם שם ה"ח. חו"מ שם ס"ב. ד. רמב"ם שם ה"ט. חו"מ סי' תי"א ס"א. ה. רמב"ם שם פי"ד ה"ט. חו"מ סי' תי"ח ס"ז. ו. רמב"ם שם ה"ט. חו"מ שם ס"ג. ז. רמב"ם שם ה"ח. חו"מ שם.

בְּשֵׁרֵי הַמִּצְוָה. שְׁלֹא יֹאמֶר בֵּינוֹן שֶׁהָאֵשׁ יֵצֵא מֵעֵצָמוֹ וְלֹא הִזִּיקוּ בְּיָדִים
וְגַם לֹא בְּמִמּוֹנוֹ אֵינוֹ חַיֵּב לְשַׁלֵּם, קָא מְשַׁמַּע לָן בֵּינוֹן שֶׁדֶּרֶךְ הָאֵשׁ
לְצֵאת מֵעֵצָמוֹ צָרִיךְ לְשַׁמְרוֹ וְלִכְּנֹן 'שְׁלֹם יִשְׁלֵם הַמִּבְעֵר' (עיין שלה"ק פר' משפטים
דרך חיים תוכחות מוסר. ועיין חינוך). וּבִגְמָרָא אָמְרוּ (ב"ק כב: ועיין שם ס:) 'כִּי תֵצֵא אֵשׁ
אֶפְלוּ מֵעֵצָמָהּ, וְכֹא לַעֲשׂוֹת אֲנִים כְּרָצוֹן וְשִׂאִינוֹ מִתְּכֻנָּה בְּמִתְכַּנֵּן (מעמי מצות
(לר"מ הבבלי) מצות עשה כא. ועיין שלה"ק שם). עוֹד בִּגְמָרָא (ב"ק ס:) 'אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא עָלֵי לְשַׁלֵּם אֶת הַבְּעֵרָה, אֲנִי הַצִּיתִי אֵשׁ בְּצִיּוֹן שְׁנֵאֹמֶר (איכה ד, יא) 'וַיֵּצֵת
אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֶתֶיהָ', וְאֲנִי עֲתִיד לְבָנוֹתָהּ בָּאֵשׁ שְׁנֵאֹמֶר (זכריה ב, ט)
'וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמָר ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכַבּוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ'.¹ וְעַל דֶּרֶךְ
הַרְמֹז מְרִמֹּז לֹאֵשׁ הַמַּחֲלָקֶת וְכַעַם שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁמֵּר שְׁמִירָה יִתְּרָה שְׁלֹא תֵצֵא
אֶפְלוּ בָּאֲנִים (שלה"ק שם), וְהָאֵשׁ נִמְשַׁכֶּת מִן הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה שֶׁעַל רֹאשׁ רִשְׁעִים
תַּחֲוֹלֵט, וְכָל שְׁלוּחָיו אֵשׁ אוֹכֵלָה אֵשׁ, וְגוֹפֶם אֵשׁ, וְסוּסֵי אֵשׁ, וְרִכְבֵּי אֵשׁ,
וְכָלִי מְלַחֲמָתָם אֵשׁ, וְהַמְדִּלִּיק אֶת אֵשׁ הַמַּחֲלָקֶת נַעֲשֶׂה כְּאַחַד מֵהֶם, וְאוֹי
לוֹ לְמִי שֶׁפָּגַע בָּהֶם.

ב"ק כב: ס. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רמ"א, סמ"ג עשין ס"ט,
חושן משפט סי' תי"ח.

משנה הלכות

אחד וליבה המלבה חייב, ליבה וליבתה הרוח
חייב². ליבו שנים כאחד פטורין, והוא דאין
בכל אחד ללבנות³. שלחה ביד חרש שוטה
וקטן המשלח חייב⁴, ביד פיקח השליח
חייב דאין שליח לדבר עבירה⁵. הזיקה אדם
המבעיר חייב בה' דברים, נזק צער ריפוי
שבת ובושת⁶. ונוהג בכל מקום ובכל זמן

היה עבד כפות לגדיש וגדי כפות ונשרפו
פטור על הגדי דקם ליה בדבריה מיניה, לא
היה כפות חייב לשלם דהיה ליה לעבד
לברוח ופטור על העבד⁷.

שנים שעשו. אחד הביא אש והאחרון
עצים או להיפך האחרון חייב, בא

ח. ע"ע רבינו בחיי שמות כה, ה. ט. ע"פ ירמיה כג, יט. י. ע"ע זוה"ק ח"א לג. 'ומחלוקת הוה בשני, דביה
אתברי גיהנם, דאיהו נורא דדליק, כמה דאת אמר (דברים ד, כד) 'אש אוכלה הוא', וזמין לאשראה על רישייהו
דחייביא'. יא. רמב"ם שם ה"י. יב. רמב"ם שם ה"ז. חו"מ שם ס"ט. יג. שם ברמ"א. יד. רמב"ם שם ה"ה.
חו"מ שם ס"ז. טו. רמב"ם שם ה"ו. חו"מ שם ס"ח. טז. רמב"ם שם ה"ו. חו"מ סעי' י"ז.

מצוה נו

דיני שומר חנם (מצות עשה כ"ו)

צוה הקדוש ברוך הוא לדון בדין שומר חנם, שנאמר (שמות כב, ו) 'כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשומר וגנב מבית האיש וגו'.

משרשי המצוה. לפי שהשומר חנם אין לו תועלת כלל מזה, שלא קבל שכר על שמירת הפקדון אלא גומל חסד הוא, ולכן פטור מן הכל חוץ מן הפשיעה ודמי למזיק בידים (אלה המצות (חאגיז) מצוה נו. מורה נבוכים ח"ג פמ"ב). ועל דרך הרמז לפי מה שכתב במדרש הנעלם (זוהר חדש לא). על פסוק (איכה ג, כג) 'חדשים לבקרים רבה אמונתך', שהאדם מפקיד הנשמה בכל לילה והקדוש ברוך הוא נאמן בפקדונו אשר הפקד אתו ומחזיר

משנה הלבות

דיני שמירה. השולח יד בפקדון אפילו על ידי שליח חייב בכל האונסין. אינו חייב בשמירה עד שמשך הפקדון. קיבל עליו לשמור כסף ונמצא של זהב אינו חייב אלא כסף^א. כלה הזמן שקיבל עליו, כל זמן שלא החזיר לבעלים הוה שומר חנם^ב. שומר שמסר פקדון לאשתו ובני ביתו ולא שמרו כראוי חייבין לשלם, ואם אין להם, בעל הבית משלם, שאם לא כן כל אדם שיפקידו אצלו פקדון יאכלוהו בני ביתו ויפטר^ג. דיני השמירה הכל לפי המקום והזמן ששומרין שם אותן הדברים^ד. הפקיד ערב שבת עם

ובכל בית דין בזכרים, והנקבות בתשלומין אם הזיקו^ה.

(נו) חיובי שומר חנם. שומר חנם (במטלטלין) פטור בכל חוץ מן הפשיעה, וחייב לישיבע שאינו ברשותו שבועה דאורייתא, ומגלגלין עליו שלא פשע ושלא שלח בה יד^א. הביא עדים שאינו ברשותו פטור משבועה^ב. שמירה בבעלים פטור אף מפשיעה^ג. פשע לענין אש, ולא נשרף אלא נגנב, חייב דתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב^ד, אבל מתה פטור^ה.

י. חינוך לעיל מצוה נ"ה. **(ז)** א. רמב"ם הל' פקדון פ"ד ה"א. חו"מ סי' רצ"א ס"א, וסי' רצ"ד ס"ב. ב. רמב"ם הל' שכירות פ"ג ה"א. חו"מ סי' רצ"ד ס"ב, ועיין שם בנתיבות סק"ב. ג. רמב"ם הל' שכירות פ"א ה"ג. חו"מ סי' רצ"א סכ"ח. ד. רמב"ם הל' פקדון פ"ד ה"ו. חו"מ סי' רצ"א ס"ו. ה. רמב"ם שם פ"ג ה"י. חו"מ שם ס"ט. ו. רמב"ם הל' גזילה פ"ג ה"א. חו"מ סי' רצ"ב ס"ה. ז. רמב"ם הל' שכירות פ"ב ה"ח. חו"מ סי' רצ"א ס"ה בשם יש מי שאומר, והש"ך שם ס"ק יג כתב שכן עיקר. ח. חו"מ סי' רצ"א ס"ד. ט. מנחת חינוך. י. רמב"ם הל' פקדון פ"ד ה"ט. חו"מ שם סעי' כ"ד. יא. חו"מ שם סי"ח ברמ"א.

נשמתו בכל יום חדשה, ולפעמים הוא שומר חנם שאין לו זכויות, והוא מושך מצד החן וחסד ונותן לו מתנת חנם כי חנון ורחום הוא. והנשמה הוא פקדון באדם וצריך להחזירה לבעליה שהוא הקדוש ברוך הוא, לכן צריך להזהר שלא להשתמש בה שלא לצרכה כמו בפקדון ולא למעל בה (עיין מצוות דוד (רדב"ז) מצוה תקיג).

ב"ק פרק ט, ב"מ פרק ג, רמב"ם הל' פקדון פ"ד, ספר המצוות מצות עשה רמ"ב, סמ"ג עשין פ"ח, חושן משפט סי' רצ"א.

מצוה נח

דיני טוען ונטען (מצות עשה כ"ז)

צוה הקדוש ברוך הוא לדון בדין טוען ונטען, כלומר כל מי שתובע את חברו בשום דבר בשוה פרוטה ולמעלה, שנאמר (שמות כב, ח) 'על כל דבר פשע על שור על חמור על שיה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה'.

משנה הלבית

וכיוצא בהן בשוה פרוטה ולמעלה, אם הודה חייב לשלם, כפר בכל פטור אפילו משבועה, הודה במקצת או שיש לו לתובע עד אחד חייב שבועה מדאורייתא ונפטרה. והמחייב שבועה יש בו ז' תנאים, א', שיהיה הטענה שתי מעה כסף או יותר וההודאה לכל הפחות בפרוטת³. ב', שיהיה הטענה בדבר שבמשקל שבמידה ושבמנין, טען כיס מלא מעות מסרתי לך והנתבע אומר איני יודע אינו מחייב שבועה מהתורה⁴. ג', שיהא ההודאה ממין הטענה, טענו שוורים והודה לו בצאן

חשיכה כסף אין צריך לקברו ולהטמין בקרקע עד מוצאי שבת קודש⁵.

יוצאים מן הכלל. קרקעות ועבדים ושטרות אין בהם דין שומרים, וכן הקדש ומטלטלין של עכו"ם אין להם דין שומרים⁶. שומר חנם שהתנה להתחייב בכל האונסין חייב אפילו בלא קנין⁷. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובכל בית דין.

(נח) דיני מודה במקצת. הטוען על חברו טענת ממון, פקדון, או הלואה,

יב. רמב"ם הל' פקדון פ"ד ה"ה. חו"מ שם סט"ז. יג. רמב"ם הל' שכירות פ"ב ה"א. חו"מ סי' ש"א. יד. רמב"ם שם ה"ט. חו"מ סי' רצ"א סכ"ז. (נח) א. רמב"ם הל' טוען ונטען פ"א ה"א וה"ג. חו"מ סי' פ"ז ס"א, וסי' פ"ח ס"ה. ב. רמב"ם שם פ"ג ה"א. חו"מ סי' פ"ח ס"א. ג. רמב"ם שם פ"ד ה"א. חו"מ שם סכ"ג.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַנְהִיג הָעוֹלָם בְּצֶדֶק וּמִשְׁפָּט וְלַעֲשׂוֹת שְׁלוֹם בֵּין הַמְּרִיבִים. וְאִם טָעַן עַל חֵבְרוֹ טַעֲנַת מָמוֹן וְהוֹדָה בְּמִקְצַת הַטִּילָה עָלָיו הַתּוֹרָה שְׂבוּעָה, ד' חֲזָקָה אֵין אָדָם מַעֲזו פָּנִים בְּפָנַי בְּעַל חוּבוֹ, וְהָאִי בְּכוֹלֵי בָּעֵי דְלֹדֵי, וְהָאִי דְכָפַר לָהּ בְּפִלְגָא אֲשֶׁתְּמוּטִי הוּא דְקָא מְשִׁתְּמִיט לָהּ, סָבַר עַד דְּהָוִי לִי זִוְיָ וּפְרַעְנָא לָהּ, הַלְכָךְ רָמִי רַחֲמָנָא שְׂבוּעָה עָלֶיהָ כִּי הֵיכָא דְלֹדֵי לָהּ בְּכוֹלָהּ^ד (עיין אלה המצות (חאגיז) מצוה נח. מצודת דוד (רדב"ז) מצוה תקכט).

משנה חלבות

המחוייב שבועה היסת יכול להפכה על שכנגדו וישבע ויטול^ב. שבועה של תורה בנקיטת חפץ, ושבועת היסת בלא נקיטת חפץ^ב. וכתב רבינו ירוחם (נתיב י"ד ח"ג) בשם רב האי גאון שמי שנטל תחנונים או סידור תפילות וסליחות ושאר כתבי קודש ונשבע שבועה באותו ספר, אותה שבועה כשבועת ספר תורה, כי יש בהם כמה שמות של הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא כיון שכתוב בהם כל אותיות שבאל"ף בי"ת הרי מצטרפין אותיות שלהן לכמה שמות ולכמה גופי תורה.

שאר פרטי דינים. השותפין והאריסין נשבעין בנקיטת חפץ אף על הספק^ד.

שבועה דאורייתא אין מהפכין, ועל נתבע לישבע וליפטר או לשלם לתובע, ובשבועת היסת דרבנן מהפכין^{טו}, נשבע מדאורייתא משמתין אותו אם לא יעמוד ויורדין לנכסיו^{טז}

פטור, טענו בהמות והודה בשה וכפר בשאר חייב, וכיוצא בזה^ה. ד', שיהיה הטענה בדבר שמסר לו, אבל המוצא מציאה והחזירה וטענו הבעלים יותר היה אינו נשבע^ו. ה', שיהיה הטענה בין התובע והנתבע, טענו ליורשים כך וכך והיורשים שהם הנתבעים אומרים אינו אלא כך פטורים משבועה^ז. ו', החזיר הנתבע לידו המקצת מיד, ואמר לו הילך, פטור משבועה דמודה במקצת^ח. ז', הודה במקצת בדבר שיש עליו שטר או עדים, כגון התובע מאה זוז ויש שטר או עדים על חמישים והודה בחמישים וכפר בשאר, פטור משבועה^ט.

שבועת היסת. ומפני תיקון העולם תיקנו שבועת היסת היכא דליכא להני תנאי^י. טען שתי כלים אפילו שוין כל שהוא והודה באחת חייב שבועה מהתורה^{יא}.

ד. גיטין נא: ב"ק קז. ב"מ ג: ה. רמב"ם שם פ"ג ה"ח. חו"מ שם ס"ז. ו. רמב"ם הל' גזילה פ"ג ה"כ. חו"מ סי' רס"ז סכ"ז. ז. חו"מ סי' ק"ח ס"א. ח. רמב"ם הל' טוען ונטען פ"א ה"ג. חו"מ סי' פ"ז ס"א. ט. רמב"ם שם פ"ד ה"ד. חו"מ סי' פ"ח סכ"ח וס"ל. י. רמב"ם שם פ"א ה"ג. חו"מ סי' פ"ז ס"ח. יא. רמב"ם שם פ"ג ה"ה. חו"מ שם סי' פ"ח ס"ג. יב. רמב"ם שם פ"א ה"ד. חו"מ סי' פ"ז ס"א. יג. רמב"ם הל' שבועות פ"א ה"ט, והל' טוען ונטען פ"א ה"ג. חו"מ סי' פ"ז ס"ג. יד. רמב"ם הל' טוען ונטען פ"א ה"ב. חו"מ סי' צ"ג ס"א. טו. רמב"ם שם ה"ד-ה. חו"מ סי' פ"ז ס"א. טז. רמב"ם הל' טוען ונטען פ"א ה"ד. חו"מ סי' פ"ז ס"ט.

גַּם רָמְזוּ לְפָרֵט הַחֲטָאִים כְּשֶׁמִתְוַדֶּה, וְעַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע יֹאמַר כִּי הוּא זֶה,¹
 ד'מִכְסָּה פִשְׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ", וַיִּבְקֹשׁ רַחֲמִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (טעמי מצות (לר"מ
 (הבבלי) מצות עשה כג).

ב"ק פרק ג, ב"מ פרק ג ופרק ה, שבועות פרק ה, רמב"ם הלכות טוען ונמען, ספר המצוות
 מצות עשה רמ"ז, סמ"ג עשין צ"ה, חושן משפט סי' פ"ז.

מִצְוַה נִמַּ

דִּינֵי שׁוֹמֵר שָׂכָר וְהַשׁוֹכֵר (מִצְוַת עֲשֵׂה כ"ח)

צִוְּהָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁעַל הַבֵּית דִּין לָדוֹן בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשׁוֹכֵר,
 פְּרוּשׁ שׁוֹמֵר פֶּקֶדוֹן חֲבִירוֹ בְּשָׂכָר, אוֹ שׁוֹכֵר בְּהֶמָּה אוֹ מַטְלָטְלִין מִחֲבִירוֹ
 וְנָפַל מִחֻלְקַת בִּינְיָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, ט) 'כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ
 שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֶמָּה לְשֹׁמֵר'.

משנה הלבית

גדרי שכר. הנהנה בשוה פרוטה, אפילו לא נתן, נעשה הנפקד על ידי זה שומר שכר.² המפקיד אצל חנוני מעות מותרים הוי ליה שומר שכר כיון דיש לו רשות להשתמש בהם, קשורים לא הוי שומר שכר.³ שומר אבידה או מלוה על המשכון דעת הרמב"ם⁴ דהוי שומר שכר משום פרוטה דר' יוסף והרבה חולקין.⁵ ועיין בחושן משפט⁶, ובנתיבות⁷ כתב דגבאי צדקה לא הוי שומר שכר משום פרוטה דר' יוסף דלא הוה בכלל עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון שאין עליו חיוב להיות גבאי צדקה, ודבריו תמוהין מתשובות מהרי"ק (שורש ו'), ויש בזה הרבה

ולא מדרבנן. היה חשוד על השבועה מדאורייתא, כנגדו נשבע ונוטל ומדרבנן אין שכנגדו נשבע ונוטל.⁸ ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות.

נט) דיני שומר שכר ושוכר. השומר פקדון חבירו בשכר, או שכר בהמה או מטלטלין מחבירו ונגנב או נאבד חייב בתשלומין⁹, ואפילו לא שילם לו עדיין השכר.¹⁰ נאנסו כגון נשברו או נשבו או מתה הבהמה פטור מתשלומין וחייב שבועה לאמת דבריו.¹¹ נתן לו פחות משה פרוטה לא הוה שומר שכר.¹²

יז. ע"פ משלי כח, יג. יח. רמב"ם שם פ"ב ה"א וה"ד וה"ז. חו"מ שם סי"ג. נט) א. רמב"ם הל' שכירות פ"א ה"ב. חו"מ סי' ש"ג ס"א-ב. ב. מנחת חינוך. ג. רמב"ם שם. חו"מ שם סי"ג. ד. ש"ך שם סק"א. ה. מנחת חינוך ע"פ דין חנוני שבחו"מ סי' רצ"ב ס"ז, ודין אומן שבסי' ש"ו ס"א. ו. רמב"ם הל' שאלה פ"ז ה"ו-ז. חו"מ סי' רצ"ב ס"ז. ז. הל' גזילה פ"ג ה"י. ח. רמ"א סי' רס"ז סט"ז. ט. סי' ע"ב וסי' רס"ז. י. סי' ע"ב סק"ט.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מה שמתחייב בגנבה ואבדה לפי שקבלו אחריות עליהם^א, ופטור מאגסים דכיון דשניהם השומר ובעל הממון משתתפין בתועלת, שהשומר מקבל ממון שמירתו והמשכיר מקבל שכירות עבור חפצו מהשוכר, ולזה נחלקו הנזקים בין שניהם. מה שייכא נזק מפני מעוט השמירה הוא מכיס השומר, והינו גנבה ואבדה, והנזקים שאין תחבולה למנעם, והוא שבורה ושבוייה ומתה, הם מכיס בעל הממון (מורה נבוכים ח"ג פמ"ב). ורמזו יש שאנחנו שומרי שכר על התורה ומצות, שהתורה יעדה לנו שכר פרותיהם בעולם הזה והקרן לעולם הבא^ב, ועלינו לשמורם, ואם נתעצל בקיומם ובשמירתם אנו חייבים בתשלומין, אבל אם רחמנא פטירה (עיין טעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה כד).

ב"ק פרק ו' ופרק ח', שבועות פרק ה', רמב"ם הל' שכירות פ"א, ספר המצוות מצות עשה רמ"ג, כמ"ג עשין פ"ט, חושן משפט סי' ש"ג עד ש"ו.

משנה הלכות

לו פקדון אחר כעין זה שישמור לו משך הזמן שנשאר ואם לא רצה אינו חייב לשלם לו^א. שוכר שכלה הזמן הרי הוא כשומר חנם מכאן ולהבא עד שיחזיר^ב. שוכר (וכן שומר שכר ושאר שומרים) בבעלים פטור^ג. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, והתשלומין נוהגין בכל אישי ישראל.

בפוסקים^ד, ובתשובה הארכת בזה^ה. ובגבאי צדקה מיהו פטור משום דמעות עניים והקדש פטור^ו.

שאר פרטי דינים. שומר שכר אינו יכול לחזור תוך הזמן^ז. נאנס צריך המפקיד לשלם לו שכרו משלם^ח. ונראה דאם נאנס בתוך הזמן יכול המפקיד ליתן

יא. עיין ב"מ צג. יב. עיין פאה פ"א מ"א. יג. עיין או"ח סי' ל"ח ס"ח, ומגן אברהם שם סק"ח, ובערוך השלחן סקי"א שם, ובשו"ת יד אליהו סי' נ"ד. ובנדרים לג: יד. משנה הלכות ח"ד סי' רכ"ד. טו. רמב"ם הל' שאלה ופקדון פ"ה ה"א. חו"מ סי' ש"א ס"ו. טז. הרב המגיד שם פ"ז ה"א. חו"מ סי' רצ"ג ס"א. יז. הרב המגיד הל' שכירות פ"ב ה"ב. ש"ך חו"מ סי' ש"ג ס"ק ה. יח. עיין נתיבות המשפט סי' ש"ג ס"ק ב. יט. חו"מ סי' ד"ש ס"ו, וסי' שמ"ג ס"ב. כ. רמב"ם הל' שאלה ופקדון פ"ב ה"א-ב. חו"מ סי' רצ"א סכ"ח.

מצוה ס

דיני שואל (מצות עשה כ"ט)

צוה הקדוש ברוך הוא שעל הבית דין לדון דין שואל מחברו חפץ בלא שבר, שנאמר (שמות כב, יג) 'כי ישאל איש מעם רעהו כסף או כלים ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ושלם'.

משך שי המצוה. שהשואל חייב אפילו באנסין חוץ ממנה מחמת מלאכה הראויה לה, לפי שזה המשאל מדרת חסידות עשה לעשות טובה בלי תשלומין כלל וכל הנאה שלו הוא ובאחריותו הוא, והרי זה בענין לזה מעות שאם נאנסו ממנו לא יפטר מן המלוה במענת אנס, ופטור במתה מחמת מלאכה דלאו לאוקמא בכילתא שאלה. וטעם ד'אם בעליו

משנה הלבית

הפסקת השאלה. שואל יכול לחזור תוך הזמן ואינו דומה בזה לשאר שומרינ'. מת השואל תוך הזמן יורשים משתמשין בחפץ עד סוף הזמן, ופטורים מאונסין דשואל ודינם כשומר שכר. כלה זמן השאלה אסור להשתמש בה דהוה גזלן.

שאר פרטי דינים. שואל טוען מתה מחמת מלאכה, במקום שיש שם רואין אינו נאמן בלי עדים או ראייה ובמקום שאין שם רואין חייב שבועת התורה לאמת דבריו, וכולל שלא פשע ושלא שלח יד^א. השואל והשוכר אסור להם להשאל ולהשכיר לאחרים ואם

ס) חיובי שואל. שואל מחבירו כל דבר שהוא משה פרוטה ומעלה להשתמש בו, לעולם חייב לשלם אם לא היה בידו להחזירו לו חוץ ממנה מחמת מלאכה הראויה לה, שינה ממלאכה ששאל בשבילה, אפילו מתה מחמת מלאכה הראויה לה חייב^ב. שאל כלי כסף ונמצאת של זהב, עד שלא נודע לו שהוא של זהב אינו חייב אלא על של כסף, ומשנודע לו חייב על של זהב^ב. שואל אי יכול לחייב עצמו גם במתה מחמת מלאכה תלוי בב' תירוצי התוספות (ב"מ נח. ד"ה אמר ר' יוחנן), עיין בקצות החושן ובנתיבות המשפט^ט.

א. עיין ב"מ צו: ב. ע"ע טעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה כה. מורה נבוכים ח"ג פמ"ב. ג. עיין ב"מ שם.
 (ס) ד. רמב"ם הל' שאלה פ"א ה"א. הו"מ סי' ש"מ ס"א. ה. קצות החושן סי' רצ"א סק"ד, ומנחת חינוך. ו. סי' ש"מ ס"ק א. ז. סי' ש"מ ס"ק ב. ח. מנחת חינוך, עיין שם. ט. עיין ש"ך סי' שמ"א ס"ג. י. מנחת חינוך.
 יא. שם, וכדין פקדון ברמב"ם הל' שכירות פ"ג ה"א, ובחו"מ סי' רצ"ד ס"ב.

עמו' פטור אף על השאילה^י, דכיון שהוא שם ישמר את שלו, ואף אחר שהלכו הבעלים נמי פטור בשהיו בשעת שאילה משום דלא פלוג הוא (עין חינוך). ובדרך רמז 'כי ישאל איש מעם רעהו' זה הקדוש ברוך הוא שנקרא 'רעד'^י, וישאל ממנו 'כסף או כלים ונשבר או מת' השואל, ו'בעליו אין עמו' שחס וחלילה בעט בטובת ה', לא השתמש בכסף או כלים לקיים מצות אלא לצרכי עצמו, 'שלם ישלם' דמצות לאו להנות נתנו, ואפלו על אנסין ישלם בגיהנם, ו'אם בעליו' שהשתמש בכסף או כלים ל'בעליו עמו' לה', כלומר לקיים מצות ה' 'לא ישלם'.

ב"מ פרק ח, שבועות פרק ח, רמב"ם הל' שאלה פ"א ופ"ו, והל' שכירות פ"א, ספר המצוות מצות עשה רמ"ד, סמ"ג עשין צ"ב, חושן משפט סי' רצ"ג וסי' ש"ג וסי' ש"ו וסי' ש"מ עד שמו"ז.

מצוה סא

דיני מפתה (מצות עשה ל')

צוה הקדוש ברוך הוא שעל הבית דין לדון בדין המפתה בתולה כמשפטו הכתוב עליו, שנאמר (שמות כב, טו) 'כי יפתה איש בתולה וגו'.

משנה הלכות

סא) חיובי ודיני מפותה. המפתח בתולה מבת ג' שנים ויום אחד עד שתבגר, משהערה בה חייב קנס חמישים שקל כסף לאביה^א. בא עליה שלא כדרכה נחלקו הפוסקים^ב אי חייב קנס. אין לה אב פטור דמחלה ליה. ומצוה לישאנה^ג. הסכים אביה לכנסה פטור מקנס^ה, ואין הקנס של

עברו ומתה כדרכה ישלם השואל לבעלים ראשונים^ד. כל השומרין שנשבעין נשבעין שבועת השומרין שאירע כך וכך ושאינו ברשותו ושלא שלח בה יד, ואם רצה לשלם נשבע גם כן שאינו ברשותו ושכך היה שוה^{טו}. בהקדש ובעכו"ם אינו נוהג דין שואל^{טז}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן. בזכרים ונקבות.

יב. עיין שמות כב, יד. יג. עיין רש"י שבת לא. ד"ה דעלך. ובזוה"ק ח"ב נה: יד. רמב"ם הל' שכירות פ"א ה"ד. חו"מ סי' שמ"ב, וסי' ש"ז ס"ד. טו. רמב"ם הל' שאלה ופקדון פ"ד ה"א, ופ"ה ה"א. חו"מ סי' רצ"ד ס"ב, וסי' רצ"ה ס"ב. טז. רמב"ם הל' שכירות פ"ב ה"א. **סא)** א. רמב"ם הל' נערה בתולה פ"א ה"א. אבן העזר סי' קע"ז ס"א, מנחת חינוך ע"פ תוס' סנהדרין עג: ד"ה משעת. ב. עיין רמב"ם שם ה"ח. ורש"י ותוס' סנהדרין עג: ור"ן כתובות דף יד: מדפי הרי"ף. ג. חינוך, ועיין מנחת חינוך בשם רמב"ם שם פ"ב הי"ב, ותוס' סנהדרין עג: ד. אבן העזר שם ס"ה. ה. רמב"ם שם פ"א ה"ג. ובטור אבן העזר שם.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מה שחלקה התורה בין אנוסה למפתה, כי דרך העולם להיות בחורי חמד מפתים בתולות בנות גדולים היפות, ואיננו הגון שיהא החוטא נשכר, ולכן לא חיבו התורה לשאנה בעל כרחיה, ובעבור שגם היא חמאה לא נתן ענש שישאנה בעל כרחו ודי שישלם קנס, וכן דרך בני הגדולים לאגס בנות הפחותים במעלה, אשר אין להם כח לעמוד נגדם, ולכן אמר באונסי 'ולו תהיה לאשה' (רמב"ן שמות שם). ועל דרך הרמז 'וכי יפתה איש' זה היצר הרע, 'בתולה' זה כנסת ישראל בדכתיב (עמוס ה, ב) 'קום בתולת ישראל', 'אשר לא ארשה' שלא נתקדשה ולא התחילה להתחבר לו, 'מהר ימהרנה לו' שעל ידי עברה זו תשמע לו

משנה הלבית

בעדים שתבעה אותם לזנות עמהם, המגורשת מן הנישואין^ז, המאנס בחייבי כרת וחייבי מלקות^ט, חייבי מיתה^י, מתה קודם שעמדה בדין^י, גיורת ושבויה, ומשוחררת שנתגיירו ושנשחררו ושנפדו יותר מבת ג' שנים^י כל אלו אין להם קנס. חייבי עשה יש להם קנס^ט. חציה שפחה וחציה בת חורין ספק אי אית לה קנס^ז. ודעת הרמב"ם^כ דכל שיש לה קנס יש לה בושת ופגם, אין לה קנס אין לה בושת ופגם אם נתפתה, חוץ מבוגרת, והטור והאחרונים תפסו עליו, וצריך עיון על בעל מצות השם שסתם כדברי הרמב"ם בזה. ונוהג בבית דין סמוכין בזמן שדיני דניי קנס, אבל שישאנה, מצוה גם בזמן הזה, ודין את זה בכל מקום ובכל זמן.

חמישים, רק דמי הנאת שכיבה בלבד, וחייב עוד לתת בושת ופגם לאביה אפילו כנסה מדעתו, לפי יחוסה וחשיבותה^י. וכותב לה כתובה כשאר הבתולות^ז.

דיני אנוסה. כל שבא עליה בעיר בחזקת מפותה ובשדה בחזקת אונס עד שיביאו עדים להיפטר^ט. המאנס חייב לישאנה בעל כרחו 'ולו תהיה לאשה כל ימיו'. לא רצה האב או מיאנה להיות לו אשה משלם קנס לאב^כ, אין לה אב קנסה לעצמה^ז, ויש לה דמי צער^ז.

נשים שאין להן קנס. ואלו שאין להם קנס, הבוגרת, והממאנת, והאילונית השוטה, והחרשת, ושיצא עליה שם רע בילדותה

ו. דברים כב, כט. ז. רמב"ם שם פ"ב ה"א וה"ג. אבן העזר שם וברמ"א. ח. שם פ"א ה"ג. ט. שם ה"ב. י. רמב"ם שם ה"ג וה"ז. אבן העזר שם ס"ג. יא. שם ה"ג. יב. חינוך כאן ובמצוה תקנ"ז. רמב"ם שם פ"ב ה"ב. יג. רמב"ם שם פ"ב ה"א. אבן העזר שם ס"א. יד. רמב"ם שם פ"א ה"ט. אבן העזר שם ס"ד בהג"ה. טו. שם ה"א. טז. שם ה"ב. יז. שם ה"ד. יח. שם ה"י. יט. שם ה"ב. כ. מנחת חינוך. ועיין פרי מגדים פתיחה כוללת אורח חיים. כא. רמב"ם שם פ"ב ה"ט.

בְּאִשָּׁה לְשֹׁכֵב אֶצְלוֹ תָּמִיד, וְאִם מָאֵן לִיצֹר הָרַע וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, 'יִמָּאֵן' גַּם
'אֲבִיהָ' הוּא יִתְבָּרֵךְ 'לְתַתָּה לּוֹ', וַיִּפְרֹק חֲטָאוֹ בְּצַדִּיקָה וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וַיִּבְזֶה
עַצְמוֹ בְּבִשָּׁת וּפָגַם וַיִּסְלַח לוֹ (עיין אלשיך שמות כב, טו-טז).

כתובות פרק ג, רמב"ם הל' נערה בתולה פ"א, ספר המצוות מצות נשה ר"כ, סמ"ג עשין נ"ג,
אבן העזר סי' קע"ז.

מצוה סב

מְכַשְּׁפָה לֹא תַחֲיֶיהָ (לֹא תַעֲשֶׂה ל"ב)

הַזֹּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לְהַחְיֹת כָּל מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּשׁוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר
(שמות כב, יז) 'מְכַשְּׁפָה לֹא תַחֲיֶיהָ', וְאֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּכָלֵל, אֲלֵא שְׁדֵּבֵר
הַכְּתוּב בְּרָגִיל שְׁנָשִׁים כְּשִׁפְנוֹת יוֹתֵר.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הָעֶבֶרָה הַזֹּאת הִיא אֲבִי אֲבוֹת הַטְּמָאָה וְגוֹרֵם לְכַמָּה
תַּקְלוֹת וְכַמָּה חֲלָלִים הַפִּילָה (אלה המצוות (חאגיז) מצוה סב), וְאָמְרוּ
ר"ל (סנהדרין יז:): 'לָמָּה נִקְרָא שְׁמֵם כְּשִׁפְּיִם שְׁמִכְחִישִׁים פְּמִלִּיא שֶׁל מַעֲלָה',
כִּי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּיִשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם וְשִׁיתַּנְהֵג הַכֹּל בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע
שֶׁהַטֶּבַע בּוֹ בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה לְטוֹבַת בְּנֵי אָדָם, וְצוּהָ לְכָל אֶחָד לַפֶּעַל פֶּעַל
לְמִינָהּ, וְעַל כָּל עֹשֶׂב מִלְמַטָּה יֵשׁ לוֹ מִזֶּל מְמַנָּה מִלְמַעֲלָה וְאָמַר לוֹ גְּדֹלֶי',
וְהַמְכַשֵּׁף בְּתַחֲבוּלוֹתָיו מַעֲרֵב הַגְּבוּלִים וְהַמִּינִין הָאֶסְוִרִין לְהַתְעָרֵב מִצַּד הַזֶּקֶ

משנה הלכות

סב) עונשו של המכשף. כל מי שעשה כישוף באיזה אופן שהוא בעדים במזיד ובהתראה, חייב סקילה.^א ושאלת אוב וידעוני בכלל מכשף הוא,^ב ועיקר הלאו יתבאר במקומו.^ג

החויב על בית דין. מצוה להמיתו בסקילה, אם אי אפשר להמיתו במיתה הראוי לו מצוה להמיתו בכל אופן שאפשר, רק שיהיה על ידי בית דין סמוכין.^ד וכל המחוייבים מיתת בית דין, העובר עליהם ולא

א. ע"ע מצודת דוד (רדב"ז) מצוה סז. ועיין חינוך כאן. ב. בר"ר י' ו. סב) ג. רמב"ם הל' עכו"ם פי"א הי"ט, והל' סנהדרין פט"ו ה"י. ד. עיין טור יו"ד סי' קע"ט. ה. מצוות רנ"ה ורנ"ו. ו. רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד ה"ח.

שָׁבֵהוּ, וְאוֹתוֹ הִתְעַרְבֵת עוֹלָה כָּל כֶּךְ שֶׁמִּבְטָל מִפְּעֻלָּתוֹ לְפִי שְׁעָה בַּח הַמִּזֵּל
הַמִּמָּנָה עַל שְׁנֵי מִינִים, וְהַמִּשָּׁל לָזֶה הַמִּרְכִּיב שְׁנֵי מִינִים יַחְדָּשׁוּ לְבָרָא מִן
שְׁלִישִׁי, נִמְצָא שֶׁבְטָלָה הִרְכָּבָה בַּח שְׁנֵיהֶם, וְלִכֵּן חִיבָה הַתּוֹרָה מִיתָה עָלֶיהָ,
וְרָמַז מִזֶּה לְכֻלָּי זְרָעִים, בְּהִמָּה וְשִׁעְמָנו (עֵיין חִינוּךְ). וּפְרוּשׁ 'מִכְחִישִׁים' מְלִשׁוֹן
בְּחוּשֵׁי וְדָלוּת, כְּמוֹ 'בְּחֵשׁ מַעֲשֵׂה זֵית'^א, אַחֵר שֶׁמָּנַע פְּעֻלָּתוֹ הַטָּבְעִי מִמֶּנּוּ
נִשְׁאָר בְּחֵשׁ וְדָל בְּלֹא חֵיווּת (מַעֲמֵי מִצְוֹת (לר"מ הַבְּבִלִי) לֹא תַעֲשֶׂה לָּג).

סנהדרין סז: רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד, ספר המצוות לא תעשה ש"י, סמ"ג לאוין קצ"ח,
יראים פ"ב, טור יורה דעה סי' קע"ט.

מצוה סג

אֲנָתָת גֵּר (לֹא תַעֲשֶׂה ל"ג)

הַזִּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת הַגֵּר אֶפְלוּ
בְּדִבְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כב, כ) 'וְגֵר לֹא תוֹנֶה'.

משנה הלכות

סופרים. 'קיבל עליו כל התורה חוץ מדבר
אחד אין מקבלין אותו, רבי יוסי בר' יהודה
אומר אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים'.^א
ומשקיבל עליו ונעשה ישראל מיד הוא בלאו
זה. ובספרא (קדושים פרק ח) אמרו 'שלא
תאמר אמש היה עובד עבודה זרה ועכשיו
נכנס תחת כנפי השכינה'.

כפילות הלאוין. והוכפל לאו זה להלן
(ויקרא יט, לג)^ב. והעובר והונה את

הגר עובר בב' לאוין והלוחצו עובר בג' לאוין,
משום 'לא תונה', ומשום 'ולא תלחצנו',
ומשום לאו הנכלל עם כל ישראל^ג. ואין לוקין

המיתיהו עובר בעשה, חוץ ממכשף שאם
עבר ולא המיתיהו עוברים גם כן על לאו זה
ד'לא תחיה'^ד. ואין לוקין על לאו זה דאין בו
מעשה^ה.

שאר פרטים. מעשה כישוף ומעשה שדים
שני דברים הם כמו שאמרו רז"ל
(סנהדרין סז): "בלטיהם" מעשה שדים,
'בלהטיהם' זו מעשה כישוף. ונוהג בזמן
שדנין דיני נפשות.

סג) גדר גר. סתם גר האמור בתורה הוא
אחד מן האומות שנתגייר ונכנס
בדתינו וקיבל עליו כל התורה עם דקדוקי

א. ע"ע מצודת דוד שם. ב. חבוקק ג, יז. ג. רמב"ם שם ה"ג. ד. חינוך. סג) א. בכורות לו: ב. 'לא תנו
אותו'. ג. רמב"ם הל' מכירה פי"ד הט"ו-יז. ועיין חו"מ סי' רכ"ח ס"ב.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שְׁעֵנִין הָאוֹנָאָה קְרוּבָה אֶצְלוֹ מִבִּישְׁרָאֵל, כִּי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ גּוֹאֲלִים שְׁתּוּבָעִים עֲלֵבוֹנוֹ וְזֶה אֵין לוֹ, לְכֵן הִזְהַרְנוּ הַבּוֹרָא בְּלֹאִין נּוֹסְפוֹת אַף שְׁאֵנוּ מְזַהְרִים בְּזֶה בִּישְׁרָאֵל, וְזֶה כִּיּוֹן שְׁנִכְנַס בְּדַת יִשְׂרָאֵל הִרִי הוּא בִּישְׁרָאֵל, וְנוֹסֵף בּוֹ לֹא (חִינוּךְ). וְעוֹד אָמְרוּ בּוֹ מַעַם אַחֵר שֵׁישׁ חֲשֵׁשׁ שְׁלֹא יַחֲזוֹר לְסוּרוֹ מִחֲמַת עֲלֵבוֹנוֹ, וְאַנְחֵנוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם סָבְלָנוּ שְׁגָרְמָנוּ לוֹ לְחֹזֵר לְסוּרוֹ (מַעֲמֵי מִצְוֹת (לר"מ הַבְּבִלִי) לֹא תַעֲשֶׂה לָהּ). גֵּר נִקְרָא 'גֵּר צֶדֶק' לְפִי שְׁנִכְנַס תַּחַת כֹּנֵפִי הַשְׁכִּינָה הַנִּקְרָאת 'צֶדֶק', וְכָל הַלּוֹחֵץ אוֹתוֹ וּמִקְנִיטוֹ אֶפְלוּ בְּדַכְרִים כְּאֵלוֹ נוֹגֵעַ בְּכַבֵּת עֵינּוּ, שֶׁהַמָּדָה הַזֹּאת נִקְרָאת 'בֵּית עֵין' (מִצְוֹת דוֹד (רַב"ז) סוֹף מִצְוֵה תַצַּד).

ב"מ ע"א. ע"ב. רמב"ם הל' מלוה פ"ד, ספר המצוות לא תעשה רע"ז, סמ"ג לאוין קצ"ג, סמ"ק סי' פ"ח וסי' ר"ם, חושן משפט סי' רכ"ח.

מצוה סד

שְׁלֹא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן (לֹא תַעֲשֶׂה ל"ד)

הַזְהִיר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַם קְדִישׁוֹ שְׁלֹא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן כְּלוֹמַר אִם יִהְיֶה לָנוּ מִשָּׂא וּמִתֵּן עִמּוֹ, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת כ"ב, כ) 'וְלֹא תִלְחָצְנוּ, וְדַרְשׁוּ בְּמִכְלִיתָא (מִשְׁפָּטִים מ"ם נֻזְקִין יח) "וְלֹא תִלְחָצְנוּ" בְּמָמוֹן'.

משנה הלבית

להשבון". וזה גונב דעת עליון כי שם תלוי עונשו, וזה גונב ממון שענשו למטה מהדעת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

סד) האיסורים. אסור להונות או ללחץ הגר", ואמרו בגמרא (ב"מ נט:)'הלוחצו עובר בג' לאוין, משום 'לא

על לאוין אלו משום דאונאה אין בו מעשה, ואונאת ממון ניתן לתשלומין".

גניבת דעת. ואסור לגנוב דעת, ואפילו דעתו של גוי. וגניבת דעת הבריות חמור מאוד, ולכן החמירו בו ז"ל יתור מגניבת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן

ד. עיין גם בחינוך. ה. חינוך. רמב"ם שם פ"ב ה"א. ו. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ב, והל' מכירה פ"ח ה"א. ז. תוספתא ב"ק פ"ז ה"ג. מסכת כלה פ"י. ח. ע"פ רמב"ם הל' מכירה פ"ד ה"ח, לענין אונאת דברים. **סד) א.** רמב"ם הל' מכירה פ"ד ה"ו.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מה שפכתבתי במצוה הקודמת. גם כְּדִי לְכַף אֶת יִצְרָנוּ לְכָל נַעֲשֶׂה לְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא כַּח בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה, וְכִיּוֹן שָׁזָה הָאִישׁ בְּיָנֵינוּ בְּלִי עֹזֵר וְסוֹמֵךְ, וַיֵּשׁ כַּח בֵּיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה, הִזְהִירָתָנוּ הַתּוֹרָה לְכָל נַעֲבֹר עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ כָּלֵל אֶפְלוּ בְּדִבְרִים, וְכָל שָׂבֵן בְּמַעֲשֶׂה, וּמִתּוֹךְ גְּדָרִים אֵלּוּ נִקְנָה נַפֶּשׁ יִקְרָה וּמִסְלָתָה מַעֲטֶרֶת הַמִּדּוֹת הָרְאוּיֹת לְקַבֵּלֶת הַטּוֹב, וַיִּשְׁלַם בָּנוּ חֲפֵץ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁחֲפֵץ לְהַטִּיב לָנוּ (חינוך מצוה סג). עוֹד טַעַם יֵשׁ שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ שֶׁמִּצְאוּ אוֹנָאָה בְּחִלּוֹף הַדָּת, וְגַם מִחֲמַת שֶׁאֲמָרוּ (קידושין ע:): 'קְשִׁים גָּרִים לְיִשְׂרָאֵל', וְאִין הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה אֵלֶּא עַל מִשְׁפָּחוֹת מִיִּחְסוֹת שְׁבִי'יִשְׂרָאֵל' (שם) וְעַל יְדֵי זֶה יִרְחָקוּם, אֲמָרָה הַתּוֹרָה חֲבִיבִין גָּרִים לִפְנֵי יוֹצֵר כָּלֵל, וְלָכֵן 'לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ' (טעמי מצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה לה).

מראי מקומות עיין במצוה הקודמת.

משנה הלבית

דיני אונאה ומקח טעות. קנה באחד מדרכי הקנין, כל דבר לפי קנינו, אין אחד מהם יכול לחזור בו, ואם לקח ממנו יותר משויו פחות משתות הוי מחילה. יותר משתות בטל מקח, שתות מכוון קנה ומחזיר אונאה¹. נמצא בו מום מבטל המקח וכל אחד יכול לחזור בו².

שאר פרטים. והוא ענף מ'לא תגנוב', ו'לא תגזול', ומצות 'מאזני צדק', דמה שיקח ממונו בגניבה, או דרך מקח וממכר באונאה³. וכתב הרדב"ז במצודת דוד (מצוה תק"מ) 'שלא להטות משפט גר יתום שאם היה גר

תלחצנו', וגר לא תלחץ' (שמות כג, ט), ו'לא תהיה לו כנושה' (שם כב, כד), וצריך שילך עמו לפנים משורת הדין, כדרב דימי שאמר (ב"מ עה:): 'מנין לנושה בחבירו שאסור לעבור לפניו, תלמוד לומר 'לא תהיה לו כנושה' (יראים). ובגמרא (ב"מ נט:): מבואר ד'בל"ו מקומות ואמרו לה במ"ו מקומות הזהירה התורה על הגר'. ובספר החינוך (מצוה ס"ג) הוא טעות סופר מה שכתב כ"ד מקומות? אם הגר התחיל להתקוטט עם ישראל וישראל השיב לו נראה דאינו עובר⁴, ועיין חינוך במצוה של"ח. ובחושן משפט⁵ אינו מצווה באונאת דברים אלא ליראי השם.

ב. ע"ע מדרש רות רבה א, יח. ג. מנחת חינוך. ד. מנחת חינוך מצוה ס"ג. ה. סי' רכ"ח ס"א ברמ"א. ו. רמב"ם שם פ"ב ה"א-ד. חו"מ סי' רכ"ז ס"ב-ד. ז. רמב"ם שם פט"ו ה"ג. ח. ב"מ סא.

מצוה סה

אַלְמָנָה וַיְתוֹם לֹא תַעֲנֹן (לא תעשה ל"ה)

הַזֶּהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לַעֲנוֹת אֶלְמָנָה וַיְתוֹם, שְׁנֵאמַר (שמות כב, כא) 'כָּל אֶלְמָנָה וַיְתוֹם לֹא תַעֲנֹן', וְאַחַד הַמַּעֲנֶה בְּדַבּוּר אוֹ בַּמַּעֲשֶׂה בְּכָל־הָאֲזָחָרָה, וְהַרְמֵב"ן ז"ל מֵנָה אֶלְמָנָה וַיְתוֹם לְשֵׁנֵי לְאוֹיֵן.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מֵה שֶׁכִּתְּבוּנוּ בְּסִמּוּךְ בְּעֵנֵן הַגֵּר, לְפִי שֶׁהֵם תִּשְׁי כַח, וְהַבְּרִיּוֹת מְקַלֵּין בָּהֶם לְהַרְע וּלְהַצִּיר אוֹתָם, שְׁאִין לָהֶם מִי שִׁימְעֵן טַעֲנָתָם כְּמוֹ שֶׁהִיא עוֹשֶׂה אִישׁ הָאֶלְמָנָה וְאֶבְיָהֶם שֶׁל יְתוּמִים אִם הִיא קָיָם (חינוך), אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא שֶׁתֵּף הַשְּׁלִישִׁי בְּאָדָם, וְהוּא אֶבְיָהֶם

משנה הלכות

לעצמו כשאר הגדולים^א. ואלמנה לעולם או עד שתנשא לאחר^ב.

תקנות דרבנן לטובתם של יתומים.

ותיקנו ז"ל במשא ומתן עם בני אדם יהא ידם על העליונה כמו בהקדש ועוד יותר, והכל לתקנתם. הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה^א. לא גזרו בהם ריבית דרבנן, ועיין ביורה דעה" באיזה ריבית דרבנן. ולווין מיתומים אחרים בריבית דרבנן^ב. גר שנתגיר ובניו קטנים עמו נסתפק במנחת חינוך אי שייך בהו דין יתום, כיון שסוף סוף יש להם אב ואינם תשושי כח. וגר יתום בכלל לאו זה, עיין לעיל (מצוה ס"ד) בשם הרדב"ז. דעת רש"י (שמות כב, כא) דלאו זה קאי על כל ישראל, ולא הזכיר

והוא יתום עובר בג' לאוין, ובמנחת חינוך (מצוה ס"ה) מסתפק בזה אי עובר בגר יתום לאו בפני עצמו, ולא ראה דברי הרדב"ז ז"ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

סה) גדרי יתום ואלמנה. בכלל המצוה,

שהוא יתום בין מן האב בין מן האם, ואין צריך לומר מתרווייהו, ויתום ואלמנה בין עניים בין עשירים בכלל, ואפילו אלמנה ויתומים של מלך, ואינו נענש עליהם יותר מבשאר אדם אלא אם כן צעקו לה' שנאמר (שמות כב, כב) 'צעק יצעק שמוע אשמע'. ומותר לענות אותם לטובתם ליישרם בדרך טובה, ואף על פי כן ינהגם ברחמים יותר משאר כל אדם^א. ויש לו דין יתום עד שיהא גדול כל כך שיודע לעשות עסקיו

א. מצוות סג-סד. ב. נדה לא. סה) ג. רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"י. ד. חינוך ורמב"ם שם. ה. כן משמע מהדרשה שהביא החינוך ושאר ראשונים (ושנמצא במכילתא דרשב"י) 'אשה קובלת לבעלה'. ו. גיטין נב. רמב"ם הל' מכירה פ"ט ה"ג. חו"מ סי' קצ"ט ס"ד. ז. רמב"ם הל' מלוה פ"ז ה"א-ב. חו"מ סי' ק"ח ס"ה. ח. סי' ק"ס ס"ח. ט. פתחי תשובה שם ס"ק י"ח.

שֶׁל יְתוּמִים וְאַלְמָנוֹת, וְאֲבִיהֶם זֶה קֵים, וְלִפִּי שֶׁהוּא לָקַח אֲבִיהֶם מֵהֶם אֶף כִּי בַחֲמָאוֹ, לָכֵן בְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם שֶׁהֵם צוֹעְקִים עַל מַעֲנִיהֶם וְנִעְנִין (עֵין מַעֲמֵי מִצְוֹת (לר"מ הַבְּבִלִי) לֹא תַעֲשֶׂה לוֹ). גַּם דְּמַעַתָּם מִצִּוְיָהּ וְשַׁעֲרֵי דְמַעוֹת לֹא נִגְעְלוּ (רַבִּינוּ בַחֲיֵי שְׁמוֹת כב, כ). גַּם כִּי הִזְהִירָה הַתּוֹרָה לָקִנּוֹת בְּנַפְשָׁנוּ מִדַּת הַחֶסֶד וְרַחֲמִים, וְנִהְיָה יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַעֲשֵׂיוֹ וְנָחוּס וְנַחֲמָל עֲלֵיהֶם, וְנִרְאָה זְכוּתָם בְּכָל דְּבָר יוֹתֵר מִשֶּׁהֵינּוּ עוֹשִׂים אִם הִיָּה הָאֵב קֵים (חִינוּךְ).

מְכִילָתָא מִשְׁפָּטִים מ"ס' נְזִיקִין יח, רַמְבַּ"ם ה"ל' דְּעוֹת פ"ו, סֵפֶר הַמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה רַנ"ו, ס"מ"ג לְאוּיֹן ח', ס"מ"ק ס"י פ"ו-פז, יִרְאִים מִצְוָה נ"ד, חוֹשֵׁן מִשְׁפָּט ס"י צ"ז, טוֹר יוֹרֵה דַּעַה ס"י ק"ס.

מִצְוָה סו

לְהַלּוֹת לְעַנִּי בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ (מִצְוֹת עֲשֶׂה ל"א)

צָוָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַלּוֹת לְעַנִּי וְיִשְׂרָאֵל כְּפִי מַה שֶּׁצָּרִיד לוֹ אִם תִּשְׁיֹג יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כב, כד) 'אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי, וְכֹא הִקְבַּלָה לַחַי"ל בְּמִכִּילָתָא (מִשְׁפָּטִים מ"ס' נְזִיקִין יט) דִּהֲאִי 'אִם' חוֹבָה הוּא.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁנֶּצְטָנוּ לְהַלּוֹת לְעַנִּי בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ וְאַפְלָתוֹ עַד שֶׁלֹּא בָּא לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה לַחֲזוֹר וְלִשְׁאֹל עַל הַפְתָּחִים, וְאִם יִהְיֶה לוֹ מַעֲט סֶעֶד שֶׁל הַלְוָאָה בְּמָה לְהַרְוִיחַ אוֹלֵי לֹא יִצְטָרֵךְ לִשְׁאֹלָה לְעוֹלָם, וּכְשִׁירַחֲמָנוּ

מִשְׁנֵה הַלְבוּת

הַצַּדִּיקָה אֶל הָעַנִּי הַשּׁוֹאֵל, שֶׁזֶה כִּבְר נִצְרָךְ לְשֹׂאֵל, וְזֶה עֵדִיין לֹא הִגִּיעַ לְמִידָה זו"א.

קְדִימָה. וּמִצְוָה זוֹ שִׁיכָה גַם בַּעֲשִׂיר, וְהוּא בְּכָלל גְּמִילַת חֲסָדִים, וְזֶה סֵדֶר דִּין קְדִימָה, קְרוֹב קוֹדֶם לְכָל אָדָם, יִשְׂרָאֵל קוֹדֶם לְנִכְרִי, עַנִּי קוֹדֶם לְעַשִּׂיר, עַנִּי עִירוֹ קוֹדֶם לְעַנִּי עִיר אַחֲרָתָּה. וּבִמְנַחַת חִינוּךְ כֵּאֵן תִּמָּה לְמָה הַשְׁמִיט הַרְמַב"ם דִּין קְדִימָה בַּהֲלוּאָה,

אֲלֵמָנָה וְיִתוּם אֲלֵא שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כַח. וְעֵיין בִּירְאִים (ס' נד) דְּלֹא זֶה אִיכָא נָמִי בִּישְׂרָאֵל, אֲלֵא שֶׁהַכְּתוּב הוֹצִרָךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּשָׁנִי לְאוּיֹן, וְהָאֲחֵרוֹנִים פִּלְפְּלוּ בְּזֶה, עֵיין בַּסִּמָּ"ג וּבְבִרְתִּי מִשֶּׁה. וְנוֹהֵג בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזַכְרִים וּנְקֻבוֹת וְאִין לֹקִין עַל לֹא זֶה.

סו) גְּדוּלַת הַמִּצְוָה. מִצְוֹת עֲשֶׂה לְהַלּוֹת לְעַנִּי, וְגְדוּלָה מִצְוָה זוֹ מִן

האל בְּרוּחַ יְשָׁלֵם לְנוֹשְׁיוֹ וַיַּחֲיֶה בְּנוֹתָר (חינוך). וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמֹז 'אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה וְגו' אֶת הָעֲנִי עֲמֹד', כְּלוֹמַר שְׁאֵם יֵשׁ לָךְ כֶּסֶף לְהִלּוֹת תִּדַּע שְׁמוֹתָר הַכֶּסֶף הוּא שֵׁל 'הָעֲנִי עֲמֹד' (אור החיים שמות שם), וְרָצָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹתֵנוּ בְּנִתְיִנֵּת צְדָקָה (חינוך)¹. וְעוֹד אָמְרוּ 'אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי, כְּלוֹמַר שְׁאִתָּה 'עַמִּי' בִּפְתָח, וְאִם לֹא אִז 'הָעֲנִי עֲמֹד', הָעֲנִיּוֹת יָבֹא עָלֶיךָ, וְיִגְלָגֵל הוּא שְׁחֹזֵר בְּעוֹלָם² (שפתי כהן (צפת) שמות שם)³.

כתובות סו: ב"מ עא. רמב"ם הל' מלוה פ"א, ספר המצוות מצות עשה קצ"ו, סמ"ג עשין צ"ג,
סמ"ק רמ"ט, יראים מ"ז, חושן משפט סי' צ"ז, יורה דעה סי' רמ"ח.

משנה הלכות

מדחיקו מיום ליום, נקרא רשע שנאמר (תהלים לז, כא) 'לוה רשע ולא ישלם צדיק חונן ונותן'. המלוה בסתם אין רשאי לתובעו פחות משלשים יום⁴. המלוה מעותיו שלא בעדים עובר על לאו ד'לפני עיוור לא תתן מכשול' (ויקרא יט, יד), וגורם קללה לעצמו⁵, וצריך עיון שלא נזהרין בזה. כתב בספר חסידים (סי' שכג) 'יותר טוב להתחבר עם עם הארץ שהוא ותרן בממונו, מלהתחבר עם תלמיד חכם שעצרן וקפדן'. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

ואינה קושיא, דהרמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"י) כלל מצוה זו דהלוואה לעני ודגמילות חסדים בכלל צדקה. וזה לשונו 'ח' מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו המתנה או הלוואה, או עושה עמו שותפות' וכו'. עברייך באחת מכל מצות התורה במזיד ולא עשה תשובה אינו חייב להלותו⁶.

פרטי דיני הלוואה. לוה שהיה לו לפרוע ולא פרע, ואפילו בדעתו לפרוע רק

ג. ע"ע טעמי מצות (לר"מ הבבלי) מצות עשה כז. ד. ראה שבת קנא: ה. ע"ע טעמי מצות שם. ובעיר מקלט (לידא) מצוה סז. ו. הביאו הטור יו"ד סי' רמ"ט, ועייין מה שכתבתי מזה בספרי שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קנ"ד. ז. יו"ד סי' רנ"א ס"א. ח. חו"מ סי' ע"ג ס"א. ט. חו"מ סי' ע"ג ס"א. סמ"ג עשין צ"ג. י. ב"מ עה: רמב"ם שם פ"ב ה"ז. חו"מ סי' ע' ס"א.

מצוה כז

לֹא תִהְיֶה לוֹ בְּנִשָּׁה (לא תעשה לו')

הַזֶּהֱיִיר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לִתְבַּע מִן הַלֵּוָּה חֹבּוֹ בְּשִׂיזְדַּע שְׂאִין לוֹ לְשֵׁלֶם, שְׁנֶאֱמַר (שמות כב, כד) 'לֹא תִהְיֶה לוֹ בְּנִשָּׁה', וְנִכְלָל בְּאַזְהָרָה זוֹ שְׁלֹא לְהִלוּת בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שְׁלֹא יִצְטַעַר הַלֵּוָּה וְיִצְטַרֵּךְ לְפָנִים הַמְלִוָּה בְּדְבָרִים, וְהָיָה רִבִּית, שֶׁהָיָה אֶפְלוּ הַמְקַדִּים שְׁלֹם וְאִינוּ רְגִיל לָתֵת לוֹ שְׁלֹם הָיָה בְּכֻלָּל רִבִּית, וְאָמַר 'בְּנִשָּׁה' דּוּמִיָּא ד'אֵלִיו הוּא 'נִשָּׂא' אֶת נַפְשׁוֹ", שְׂבִינָן שְׂיִזְדַּע שְׂאִין לוֹ מִמּוֹן וְדַחְקוֹ, אֶתָּה מוֹצִיא אֶת נִשְׁמָתוֹ וְנוֹטֵל אֶת נַפְשׁוֹ (מעמי מצות (לר"מ הבללי) לא תעשה לו'). וְרָצָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנִקְנָה לָנוּ מִדַּת הַחֶסֶד וְחִנּוּנָה וְחֻמְלָה, וּבְשִׂיחָיו הַמְדוּת הָאֵלּוּ קְבוּעוֹת לָנוּ אִם נִהְיָה

משנה הלבות

ולשלם מכין אותו עד שתצא נפשו, אם יש לו מעות¹. ואסור לו לכבש ממון חבירו ולומר לו לך ושוב ומחר אתן לך ויש איתו². ואסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך עד שלא יהיה לו לשלם, ואם עשה כן נקרא רשע³.

פרטים בגביית חוב. אין בעל חוב גובה מכסות אשתו ובניו של חול, ולא מבגדים שצבען לשמן, אף על פי שלא לבשו עדיין, ומכלי שבת גובה⁴, ואין צריך לומר תכשיטי כסף וזהב⁵. ועיין בשולחן ערוך חושן משפט (סי' צ"ז) מדינים אלו. יתומים חייבים

(כז) פרטי איסור זה. התובע מן הלווה חובו ויודע שאין לו עובר בלאו¹. ואין לוקין עליו משום דאין בו מעשה. ואסור לעבור לפניו שיראהו כדי שלא יכלימנו אף שאינו מבקשהו, ואם עבר לפניו אינו עובר בלאו². אם אינו יודע אם יש לו או אין לו נראה דאינו עובר אם תבעו, דאין אדם יודע מטמונות בני אדם ואולי כבר יש לו³. טען הלווה מטלטלין אלו אינו שלו, יביא ראיה לדבריו, או יגבה מהם חובו בעל כרחו⁴.

חובת הלווה לפרוע. ומצוה על הלווה לפרוע חובו. האומר שאינו רוצה לקיים מצוה

(כז) א. דברים כד, טו. ב. רמב"ם הל' מלווה פ"א ה"ב. חו"מ סי' צ"ז ס"ב. ג. רמב"ם שם ה"ג. ועיין בלחם משנה חו"מ שם. ד. מנחת חינוך. ה. רמב"ם שם ה"ד. ו. הגהות מיימוני שם אות א, מהסמ"ג עשין צ"ג. ז. רמב"ם שם ה"ג. חו"מ שם ס"ג. ח. רמב"ם שם. חו"מ שם ס"ד. ט. רמב"ם שם ה"ה. חו"מ שם סכ"ה-כו. י. סמ"ג.

ראויים לקבלת הטובה, וישלם חפץ השם להיטיב לנו בעולם הזה
ובעולם הבא (חינוך).

ב"מ עה: רמב"ם הל' מלוה פי"א, ספר המצוות לא תעשה רל"ד, סמ"ג לאוין קפ"ה, חושן
משפט סי' צ"ז.

מצוה סח

לא תשימון עליו נשך (לא תעשה לו")

הזהיר הקדוש ברוך הוא לעם קדשו שלא להתעסק למלוה ברבית, בין
הלווה והמלוה, כלומר שלא נעשה להם ערב או עד ולא נכתב
ביניהם שטר שהזכר בו רבית, שנאמר (שמות כב, כד) 'לא תשימון עליו נשך'.

משרשי המצוה. כי האל ברוך הוא חפץ ביישוב עמו אשר בחר לכל
יבלעו איש את רעהו מבלי שירגיש, ולאחר זמן ימצא את ביתו
ריקן מפל טוב, כי בן דרכו של הרבית והוא לא ידע, ומפני כן נקרא 'נשך'
(חינוך). וכל הנזקקים בדיון עסק ביש כלם נתפשין ב'לא תשימון עליו נשך'

משנה הלכות

'לפני עיוור לא תתן מכשול' (ויקרא יט, יד) א.
ולדעת קצת מרבתינו² עובר נמי על לאו הבא
מכלל עשה ד'לנכרי תשיך' (דברים כג, כא),
מכלל דלאחיך לא תשיך. ואם היה גר עובר גם
משום 'לא תלחצנו' (שמות כב, כ), ואם היו
אלמנה ויתום עובר נמי משום 'לא תענון' (שם,
כא), דאין לך עינוי גדול מזה. הלוא עובר
בשתים משום 'לא תשיך לאחיך' (דברים כג,
כ), ומשום 'לפני עיוור'. והסמ"ק כתב דהלוא
עובר בג' לאוין ועשה 'לא תשיך לאחיך' (שם),
'ולאחיך לא תשיך' (שם, כא), ו'לפני עיוור',

לשלם חוב אביהם מדרבנן³. ועיין מה
שכתבתי במשנה הלכות כתובות (סי' רכ"ב).
ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

סח) החיובים הקשורים בריבית. המלוה
לישראל מעות בריבית עובר
בששה לאוין, ואלו הן משום 'לא תהיה לו
כנושה' (שמות שם), 'את כספך לא תתן לו
בנשך' (ויקרא כה, לז), 'ובמרבית לא תתן
אכלך' (שם), 'אל תקח מאתו נשך ותרבית'
(שם, לו), 'לא תשימון עליו נשך' (שמות שם),

יא. רמב"ם שם פי"א ה"ח. חו"מ סי' ק"ז ס"א. **סח** א. רמב"ם הל' מלוה פ"ד ה"ב. ב. מגיד משנה שם.
ג. מנחת חינוך מצוה ס"ד. ד. עיין רמב"ם שם ה"א. ה. רמב"ם שם ה"ב.

(טעמי מצות (לר"מ הבבלי) לא תעשה מ), ובהמנע מן המעשה הזה ערב וסופר ועדים, ימנעו בני אדם ממנו (חינוך). והעוברים כלם כופרים ביציאת מצרים ובתחית המתים ובאלהי ישראל, וכמאמר רבי יוסי (ב"מ עא.) 'והם מביאים עדים ולבלר וקולמוס ודין וכותבין וחותמין פלוני זה כפר באלהי ישראל'.

ב"מ ס: עא. עה: רמב"ם הל' מלוה פ"ד, ספר המצוות לא תעשה רל"ז, סמ"ג לאוין קצ"ג, סמ"ק סי' ר"ס, יראים רע"ב, יורה דעה סי' ק"ס.

משנה הלכות

שאר פרטי דינים. היתה ריבית קצוצה מוציאין אותו מן המלוה ומחזירין ללוה^ז. מת המלוה אין מוציאין מיד הבנים^ח. ריבית דרבנן דעת הרא"ש (ב"מ ס"ח) דאין הלוח עובר, ועיין חוות דעת ביורה דעה (סי' ק"ס ס"ק א'), ולדעת הרא"ש הוא הדין להעדים אינן עוברים בריבית דרבנן, אבל יש חולקין על דברי הרא"ש. גר תושב מותר ליקח ממנו ריבית^ט. ואין לוקין על לאו זה כיון שניתן להשבון^י והסמ"ג ועוד פוסקים סבירא להו דלוקין, עיין במשנה למלך^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

ועשה ד'לנכרי תשיך' (שם) עיין שם. ערב ועדים עוברים משום 'לא תשימון' וכן הסופר, ואם לא היה רוצה להלוות בלי עדים עוברים נמי על 'לפני עיוור'^י. וכל מיני סרסור או מסייע או שהורה עובר משום 'לפני עיוור', ומיירי שבלי הסרסור לא היו מתפשרים^י.

שטר שכתוב בו ריבית. עוברים בו משעת הכתיבה^י. מלוה על פה נחלקו הפוסקים אי עוברים הערב והעדים^י, עיין כנסת הגדולה בחושן משפט (סי' ע"ב). אם נכתב הריבית מפורש בשטר דעת המרדכי כיון דלא יבוא לידי גוביינא (דבית דין לא יגבו שטר זה) אינו עובר, ודעת פוסקים^י דעובר משעת כתיבה.

ו. ראה ספרא פר' בהר פרשתא ה. ז. עיין טעמי מצות שם. וראה שם בלא תעשה שלז. ח. רמב"ם שם. ש"ך חו"מ סי' ק"ס ס"ק א. ט. מנחת חינוך. י. עיין מנחת חינוך. יא. פתחי תשובה סי' ק"ס ס"ק ב. יב. מנחת חינוך. ועיין חו"מ סי' ל"ד ס"י, וסי' נ"ב ס"א, ובנושאי כליו שם. יג. רמב"ם הל' מלוה פ"ד ה"ג. יד. סי' קס"א ס"ה. יז. רמב"ם שם ה"ד. יו"ד שם ס"ו. טז. רמב"ם שם פ"ה ה"א. עיין ט"ז סי' קנ"ט סק"א. טז. חינוך. וכן כתב רמב"ם שם פ"ד ה"ג לענין מלוה ולוה. יז. שם פ"ד ה"ו.

מצוה סז

שְׁלֹא לְקַלֵּל תְּדִינִים (לא תעשה ל"ח)

הַזְהִיר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא לְקַלֵּל תְּדִינִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כז) 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל', וְכֵן הַקְבָּלָה לְדִינִים^א, כְּמוֹ 'אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים' (שמות כב, ח). וּבִכְלָל הָלֹא אֶזְהָרָה לְמַבְרָךְ הַשֵּׁם^ב.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי תְּדִינִים מַעֲמִידִין הָעוֹלָם וְהַיָּשׁוּב כְּדָכְתִּיב (משלי כט, ד) 'מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ', וְאִם יִנְתֵּן רְשׁוֹת לְכָל אֶחָד לְבִזּוֹת וּלְקַלֵּל הַשּׁוֹפְטִים יִהְיֶה יְסוֹד הַדָּת וְהַמִּשְׁפָּט לְאֶרֶץ יִפֹּל, כִּי יִהְיוּ דְבָרָיו נְבוֹזִים וְאִישׁ אֶת רַעְהוֹ חַיִּים בִּלְעוֹי, וּלְפִי שְׁעַל הָרַב תְּדִין שְׁנֵאוֹי עַל הָעָם, דְּמוֹכִיחַ לָהּ בְּמִלֵּי דְשִׁמְיָא, לָכֵן הַזְהִיר עַל קַלְלָתוֹ נּוֹסֵף עַל הָלֹא דְמִקְלָל כָּל יִשְׂרָאֵל (עיין מצודת דוד (רדב"ז) מצוה תקנו. אלה המצות (חאגיז) מצוה עא). גַּם לְהַסִּיר מֵעַל תְּדִינִים

משנה חלכות

הפטורים. קילל בלא שם אינו לוקה, אבל אסור הוא^א. אמר אל יהי ברוך, אפילו אמר לה^ב, פטור דלא אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן^ג. ולא זה אינו אלא בדיינים סמוכין^ד. המקלל מת פטור. והוא הדין היוצא ליהרג^ה. דין שהוא מקבל שוחד מצוה לקללו^ו. המקלל רשע פטור^ז. דין סמוך ונפסל, כגון שנסמא עינו או שכח תלמודו, אינו בכלל 'לא תקלל'^ח. חזר בו תוך כדי דיבור אינו לוקה, דתוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף^ט. ובאסיפת חכמים הקשה דהאיך

סט) הגדרת הקללה והחייבים. המקלל דין בכל לשון, בעדים והתראה באחד משמות השי"ת כגון י"ה, או שדי, אלהים, אדנ"י, או בכינוי כגון רחום, חנון, או קנא, או בלשון הנקרא בלשונות עמים, לוקה משום ב' לאוין, משום מקלל ישראל, ודיין^א. ואם הוא נשיא לוקה ג', ואם היה אביו לוקה ד', ועשה ד'את ה' אלקיך תירא' (דברים ו, יג) שהרי הוציא שם שמים לבטלה ח"ו^ב. ולהראב"ד^ג אינו לוקה רק בקילל בשם המיוחד. ובחידושי הארכתי בזה.

סט) א. סנהדרין סו. ובמכילתא משפטים מס' נזיקין יט. **ב.** סנהדרין נו. סו. **ג.** ע"פ אבות פ"ג מ"ב. **ד.** רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ו ה"א-ב וד"ה. חו"מ סי' כ"ז ס"א. **ה.** רמב"ם שם. **ו.** שם ה"ג. **ז.** חינוך (ועיין מנחת חינוך). **ח.** חו"מ שם ס"ב. **ט.** רמב"ם שם ה"ד. חו"מ שם. **ט.** מנחת חינוך אות ה. ואורים ותומים חו"מ סי' כ"ז ס"ק ב. **י.** רמב"ם שם ה"ב, ובהל' ממורים פ"ה ה"ב (לענין הדיוט). ועיין מנחת חינוך. **יא.** עיין שאלתות פר' בלק סי' קל"ד. **יב.** מנחת חינוך. **יג.** מנחת חינוך. **יד.** מנחת חינוך.

יִרְאֵת הַנְּדוֹן וְקָלְלָתוֹ, כִּדְרֵי שְׂוִיָּצִיאוֹ הַדִּין לְאַמְתּוֹ (חינוך). וְהוֹצִיאוֹ בְּלִשׁוֹן
'אֱלֹהִים', כִּי 'כָּל הַדֵּן דִּין אֶמֶת לְאַמְתּוֹ גַּעֲשֶׂה שְׁתֵּף לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא'^{טו},
'וְאֱלֹהִים נֶצֶב בְּעֶדֶת אֱלֹהִים', וְאִין כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ לְקַלֵּל שְׁתֵּפוֹ (מעמי מצות) (לר"מ
הבבלי) לא תעשה לט).

שבועות לה: לו. סנהדרין נו. סו. רמב"ם הל' עכו"ם פ"ב והל' סנהדרין פכ"ו, ספר המצוות
לא תעשה שט"ו, סמ"ג לאוין ט"ז ור"ט, חושן משפט סי' כ"ז וסי' תכ"ה, יראים פ"א, סמ"ק
סי' קכ"ה.

מצוה ע

בְּרֶכֶת הַשֵּׁם (לא תעשה ל"ט)

הַזִּהִיר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם הַמִּיחָד כְּגוֹן יֶכֶה יוֹסִי
אֶת יוֹסִי, אוֹ כְּכַנּוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כז) 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל', וְכָתִיב
(ויקרא כד, טז) 'וְנִקֵּב שֵׁם ה' מוֹת יוֹמָת'.

משנה הלכות

דלוקה, והדיינים סומכין עליו אחד אחד
ידיהם על ראשו ואומרים לו אתה גרמת
לעצמך ולא אחר. ואין בכל הרוגי בית דין מי
שסומכין עליו אלא מגדף בלבד^ט. לאחר
שנסקל תולין אותו על עץ^י.

על איזה שמות חייב. וד' שמות הקדושים
הם, שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו
ככתיבתו, והוא נקרא שם המיוחד. שם אדני^י
כקריאתו, יש אומרים דגם זה שם המיוחד,
ויש אומרים שהוא בכלל כינוי. שם אלהי"ם
נקרא לפעמים שם המיוחד ולפעמים כינוי.
רחום וחנון, קנא, וכיוצא בהם, והם נקראים

לוקין עליו, דהא הוי התראת ספק דילמא
יחזור תוך כדי דיבור, ולעניות דעתי קושיא
לא קחזינא, דהחוזר תוך כדי דיבור הוי כאילו
לא קילל כלל, אבל לא חזר בו כיון שקיבל
ההתראה ואמר אף על פי כן הוה כמו שלוקין
על נדרים ושבועות ונזירות אף על גב
דאיננייהו בשאלה, ובחידושי הארכתי בס"ד.
ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות
ובדיינין סמוכין.

(ע) חיובו. המברך השם בשם המיוחד בעדים
ובהתראה מיתתו בסקילה^ז, במזיד
ובלא התראה חייב כרת^ח, ויש אומרים^י

טו. שבת י. טז. תהלים פב, א. ע. א. רמב"ם הל' עכו"ם פ"ב ה"ו. ב. עיין רמב"ם הל' שגגות פ"א
ה"ב. ג. מנחת חינוך. ד. רמב"ם הל' עכו"ם פ"ב ה"י. ה. שם הל' סנהדרין פט"ו ה"ו, והל' עכו"ם
פ"ב ה"ו.